

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин та туризму
Спеціальність 292 – „Міжнародні економічні відносини”
Денна форма навчання, 4 курс

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

«Роль людського розвитку в системі міжнародних економічних відносин»

401-ФМ

КРБ

Розробив студент гр. 401-ФМ

__ . __ . 2021 р. _____ І. С. Гончарук

Керівник кваліфікаційної роботи

__ . __ . 2021 р. _____ Л.М. Титаренко

Консультанти:

із міжнародних економічних відносин

__ . __ . 2021 р. _____ І.Б. Чичкало-Кондрацька

із економіки зарубіжних країн

__ . __ . 2021 р. _____ В.А. Свічкарь

із міжнародних організацій

__ . __ . 2021 р. _____ Л.М. Титаренко

Робота допущена до захисту:

Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму

__ . __ . 2021 р. _____ І.Б. Чичкало-Кондрацька

Полтава 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Сутність людського розвитку в глобальній економіці.....	6
1.2. Людський розвиток як основа сталого розвитку	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	23
2.1. Стан та проблеми людського розвитку в світі.....	23
2.2. Тенденції досягнення людського розвитку в контексті сталого розвитку.....	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ.....	50
3.1. Загострення проблем людського розвитку в умовах пандемії COVID-19.....	50
3.2. Проекти допомоги країнам від глобальних інституцій на подолання проблем людського розвитку.....	59
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	91

				401-ФМ	КРБ		
	П.І.Б.	Підпис	Дата	Роль людського розвитку в системі міжнародних економічних відносин	Стадія	Арк.	Акрушів
Розробив	І.С. Гончарук				3	91	
Керівник	Л.М. Титаренко				НУ «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка» Кафедра МЕВтаТ		
Норм. контр.	В.А. Свічкарь						
Зав. каф.	І.Б. Чичкало- Кондрацька						

ВСТУП

Нерівномірність людського розвитку в XXI столітті, на жаль, продовжує мати місце. У будь-якій країні світу у багатьох людей мало шансів на краще майбутнє. Не маючи ні надії, ні чіткої мети, ні почуття власної гідності, вони спостерігають з узбіччя життя, як інші рвуться вперед до ще більшого процвітання. У світі багато людей змогли вирватися зі стану крайнього зuboжіння, але ще більше число людей не має ні можливостей, ні ресурсів для того, щоб управляти власним життям. Занадто часто місце людини в суспільстві як і раніше визначається статтю, етнічною приналежністю або добробутом батьків.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз сучасного стану, проблем та тенденції людського розвитку в світі та визначення його ролі в системі міжнародних економічних відносин.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи було поставлено і вирішено наступні завдання:

- розкрити сутність людського розвитку в глобальній економіці;
- вивчити роль людського розвитку як основи сталого розвитку;
- проаналізувати стан та проблеми людського розвитку в світі;
- визначити тенденції досягнення людського розвитку в контексті сталого розвитку;
- виявити особливості загострення проблем людського розвитку в умовах пандемії COVID-19;
- розглянути проекти допомоги глобальних інституцій країнам для сприяння їх людському розвитку.

Об'єктом дослідження є людський розвиток в глобальній економіці.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи забезпечення людського розвитку в системі міжнародних економічних відносин.

У кваліфікаційній роботі використано різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема метод логічного узагальнення,

систематизації, порівняння, структурний аналіз, аналітичний метод та описовий методи, методи економічного і статистичного аналізу, експертний, тощо.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, у яких в логічній послідовності досліджується проблема людського розвитку в країнах світу та визначення проектів глобальних інституцій, спрямованих на подолання цих проблем, особливо в умовах пандемії COVID-19.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

1.1 Сутність людського розвитку в глобальній економіці

Протягом багатьох років в якості одного з основних цільових показників розвитку, які застосовувались при розробці політики, виступало економічне зростання. Вважалося, що досягнення економічного зростання автоматично тягне за собою прогрес у розвитку людини і всього суспільства, а збільшення сукупного обсягу виробництва (наприклад, зростання ВВП на душу населення) зменшує масштаби бідності і підвищує загальний добробут населення. В основі такого припущення лежала думка про те, що виробництво породжує доходи, а більш високі доходи в свою чергу, підвищують матеріальне, або економічний добробут. Зв'язок між зростанням виробництва і скороченням масштабів бідності вважався настільки сильним, що багато економістів вважали, що достатньо зосередити увагу на зростанні як такому, щоб досягти мети розвитку. Іншими словами, зростання стало не просто засобом забезпечення розвитку, а метою самого розвитку.

Проте, навіть на цьому етапі деякі фахівці розуміли, що економічне зростання є не самоціллю, а лише засобом розвитку. У 1955 р економіст з Вест-Індії, лауреат Нобелівської премії Артур Льюїс визначив мету розвитку як «розширення вибору людини» [12]. Таке ж визначення було дано в першій Доповіді про розвиток людини, що вийшла в 1990 р. Різниця полягала в тому, що Льюїс просто прирівнював поняття ширшого вибору більшого доходу і більше вірив у те, що економічне зростання неминуче приведе до розвитку людини. Усвідомлення того, що економічне зростання не є синонімом людського розвитку, приходило з наростанням соціально-політичної нестабільності і бідності населення. Практика деяких країн, що розвиваються показала, що стан людей може погіршуватися і при розвитку виробництва. У

таких країнах спостерігалось швидке економічне зростання, але при цьому зберігалися нерівність, неповна зайнятість населення і бідність. Тоді як інші країни змогли домогтися досить задовільного рівня добробуту, незважаючи на невеликі доходи.

Ставало очевидним, що економічне зростання само по собі не здатне забезпечити справедливий розподіл ресурсів. Це відбувалося лише в тих небагатьох країнах, уряди яких цілеспрямовано вживали заходів для збільшення рівності, в тому числі здійснювали програми в галузі освіти та охорони здоров'я. Що стосується найбагатших країн, то доказом того, що високий рівень доходів не несе захист від людської нерівності, стали такі показники як зростання рівня злочинності, забруднення навколишнього середовища, поширення захворювань, послаблення соціального становища.

Високі темпи економічного зростання не привели до поліпшення життя людей. Досвід розвитку 60-х рр. підтвердив, що без здійснення широкомасштабних соціальних програм неможливо домогтися істотного підвищення якості життя, вирішення соціально-демографічних проблем, створення продуктивної системи зайнятості та скорочення масштабів бідності. З огляду на ці обставини, на початку 70-х рр. основна увага економічних концепцій розвитку стала зміщуватися в бік взаємодії економічного і соціального розвитку, до проблеми розподілу доходів і благ, підвищення ролі публічного сектора. В результаті була висунута концепція, що отримала назву «перерозподіл за рахунок зростання», метою якої було забезпечення добробуту людей, в першу чергу незаможних, за допомогою розширення трудомістких виробництв, а отже збільшення ВВП, заробітної плати і доходів населення; масштабної державної підтримки соціальної сфери та залучення широких верств населення до участі в розробці та плануванні. Це повинно було привести до поліпшення розподілу без шкоди для доходів і активів багатих [12].

Більш прямий підхід був розроблений в середині 70-х років в рамках концепції, відомої під назвою «концепція базових потреб», в якій основна увага приділялася відповідальності держави за надання всім людям елементарних

засобів до існування: харчування, медичного обслуговування, освіти. Проте ні ідея «перерозподілу за рахунок зростання», ні «концепція базових потреб» не набули широкого поширення. Штучний поділ розвитку на економічне і соціальне все ще не було подолано. Взаємозв'язок між економічним зростанням і якістю життя людей ще не прояснився до кінця. Базові потреби, наприклад, в основному зводилися до надання товарів і послуг, а не до показників якості життя людей; основний акцент був зроблений на державу, і населення виступало в якості одержувачів, а не активних учасників діяльності, спрямованої на забезпечення розвитку. Більш того, такі заходи знижували економічну активність, при цьому надмірно збільшуючи витрати держави на соціальну сферу. До початку 80-х років стало очевидно, що економічне зростання як таке не може бути визнане цінністю. У багатьох країнах спостерігалися уповільнення темпів економічного зростання і структурні кризи.

У політиці розвитку на перший план висувуються якісно нові пріоритети, такі як скорочення державного боргу і витрат, подолання економічного спаду. «Структурна перебудова» і лібералізація економіки посилили увагу до раніше запропонованої теорії людського капіталу, що обґрунтовує економічну доцільність інвестицій в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку і розглядає людину як найважливіший капітальний фактор виробництва. Однак дана концепція не пропонувала ні конкретних рішень проблем бідності, ні нових шляхів розвитку соціальної підсистеми економіки в цілому. На підтримку проведеної політики структурних перебудов виступив ЮНІСЕФ (Андреа Джованні Корнеа, Френсіс Стюарт, Річард Джоллі). Був опублікований документ «Перебудова з людським обличчям» (*Adjustment with a Human Face*), в якому автори доповіді, не заперечуючи важливості структурних економічних перетворень, закликали МВФ і Всесвітній банк приділяти більше уваги проблемам бідності і поліпшення умов життя людини. Основоположним принципом було те, що соціальні аспекти не повинні просто «додаватися» до пакету стратегій структурної перебудови в якості єдиної його зміни. Замість цього вони повинні включатися в новий комплексний механізм розвитку,

розрахований на довгострокову перспективу і зосереджений на потребах людини.

У 1987 році Комітет ООН з планування розвитку прийняв рішення розглянути в своїй доповіді 1988 р. людські витрати структурної перебудови. Це стало стимулом для проведення досліджень під керівництвом М. Уль-Хака, Амарт'я Сена, а також К. Гріффіна і Дж. Найта, результати яких були опубліковані в проекті доповіді «Розвиток людського потенціалу: забутий вимір стратегії розвитку». Індекс людського розвитку (ІЛР) дає композитну оцінку людського прогресу. Індекс був розроблений в 1990 р. пакистанським економістом Махбубом уль-Хаком (Mahbub ul-Haq) і з 1993 року використовується ООН в щорічному звіті з розвитку людського потенціалу. Крім загального ІЛР, розраховується ІЛР для чоловіків і жінок, різних етнічних і соціальних груп, регіонів [12].

Розрахунок індексу людського потенціалу є актуальним не тільки в нашій країні, але і в усьому світі. Існує міжнародна організація, яка займається розвитком людського потенціалу, до складу якої входять 189 країн. Ця організація має 8 цілей. Поняття ІЛР / ІРЛП як методу вимірювання людського розвитку був введений Програмою розвитку ООН (ПРООН) в 1990 р. в Доповіді про розвиток людини. На відміну від попередніх теорій, концепція людського розвитку сфокусована на людину і проголошує добробут людини основною і єдиною метою розвитку. Індекс розвитку людського потенціалу - розрахунковий статистичний показник, в якому враховуються не тільки обсяги споживання матеріальних благ, а й можливості для розвитку людини, що забезпечуються системами охорони здоров'я та освіти. Оцінка якості життя з використанням індексу розвитку людського потенціалу будується на мінімальному наборі базових показників. Кожен з базових показників кількісно представляє один з основних напрямків людського розвитку: довголіття, освіченість і власне рівень життя. Довголіття характеризує здатність прожити довге і здорове життя, що становить природний життєвий вибір і одну з основних універсальних потреб людини. Базовий показник довголіття - середня

тривалість майбутнього життя при народженні (СППЖР). Цей показник, який обчислюється окремо для чоловічого і жіночого населення, розраховується на основі умовного покоління, яке складається із сукупності людей різних вікових груп, які померли в даному році. В умовах вдосконалення системи охорони здоров'я та підвищення якості життя реальному новонародженому, хто народився в даному році, в середньому вдасться прожити довше, ніж гіпотетичному.

Освіченість розглядається як здатність до отримання та накопичення знань, до спілкування, обміну інформацією. Характеристиками освіченості є грамотність дорослого населення і повнота охоплення навчанням. Під грамотністю розуміється здатність людини прочитати, зрозуміти і написати короткий простий текст, що стосується його повсякденному житті. Рівень грамотності дорослого населення - частка грамотних у віці 15 років і старше - служить найважливішим базовим показником даного напрямку людського розвитку. Рівень грамотності відноситься до реального населенню і є показником стану освіти, в значній мірі залежать від грамотності протягом попередніх 10-20 років. Для індустріальних країн з ринковою економікою рівень грамотності апіорі встановлюється рівним 99%. З огляду на тенденції підвищення освітнього рівня і необхідність більш адекватного відображення відмінностей між індустріальними країнами, освіченість стала оцінюватися комбінацією двох базових показників: рівнем грамотності дорослого населення і сукупною часткою учнів. Останній показник розраховується як відношення загального числа учнів (зарахованих) на всіх щаблях навчання (початкової, середньої (середньої спеціальної) вищої, післяуніверситетської) незалежно від їх віку до загальної чисельності населення у віці від 6 до 24 років. Рівень життя характеризує доступ до матеріальних ресурсів, необхідних для гідного існування, включаючи «ведення здорового способу життя, забезпечення територіальної та соціальної мобільності, обмін інформацією та участь у житті суспільства». Рівень життя, на відміну від довголіття і освіченості, тільки відкриває можливості, що є у людини, але не визначає їх використання. Іншими

словами, це засіб, що розширює можливість вибору, але не власне вибір. Рівень життя є непрямим індикатором можливостей. Вибір базового показника, адекватно відображає даний напрямок людського розвитку, являє собою серйозну проблему. Ідеальний показник рівня життя мав би враховувати численні фактори: особистий дохід; розподіл доходів між верствами суспільства; раніше накопичена власність; доступ до земельних ресурсів і кредитів; розвиненість інфраструктури і механізм доступу до громадських фондів споживання (охорони здоров'я, освіти, транспорту, комунальним послугами та ін.), індивідуальний стиль життя; розмір і структуру сім'ї; блага, вироблені в домашньому господарстві; природно-кліматичні та екологічні умови в місці проживання і т.д. Для оцінки рівня життя використовується непрямий базовий показник - валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення.

Для міждержавного порівняння використовується реальний ВВП на душу населення, розрахований відповідно до паритету купівельної спроможності (ПКС) валюти. Таким чином, величина ІРЛП служить критерієм поділу країн на групи з різним рівнем людського розвитку. Незалежно від рівня економічного розвитку (будь це індустріальні або країни, що розвиваються) до країн з високим рівнем людського розвитку відносяться ті, в яких $ІРЛП > 0,8$; до країн із середнім рівнем людського розвитку - ті, в яких $0,5 < ІРЛП < 0,8$; до країн з низьким рівнем людського розвитку - ті, в яких $ІРЛП < 0,5$ [12]. Крім ранжирування і поділу країн на групи, обчислення ІРЛП і індексів окремих вимірювань дозволяє оцінити відповідність ситуації, що склалася, таким собі орієнтирам, вираженим оптимальними значеннями показників людського розвитку, і її змінам з плином часу. Порівняння індексів довголіття, освіченості та рівня життя дає можливість, за інших рівних умов, уточнити пріоритетність відповідних програм людського розвитку. Індекси вимірів людського розвитку можуть бути використані для визначення бажаних масштабів фінансування програм людського розвитку на національному та регіональному рівнях.

Легше виміряти доходи держави, ніж розвиток людини. І багато економістів будуть доводити, що національний дохід являє собою хороший показник людського благополуччя. Хоча між першим і другим явно існує тісний зв'язок, тому що економічне зростання є важливим засобом розвитку людини, друге не залежить лише від економічного зростання і рівня національного доходу. Воно також залежить від того, як використовуються ці ресурси - на озброєння або виробництво продуктів харчування, будівництво палаців або забезпечення чистою водою. А результати діяльності людей, такі як демократична участь в процесі прийняття рішень та рівні права чоловіків і жінок, які не залежать від доходів. З цих причин Доповідь представляє великий перелік показників по важливих результатах діяльності людини, досягнутим в країнах світу. Незважаючи на те, що цей перелік показників служить підставою для оцінки прогресу в розвитку людини в багатьох його вимірах, політики також мають потребу в узагальненому показнику оцінки прогресу, особливо в такому, який більше фокусується на добробуті людини, ніж на його доходах. З цією метою Доповіді про розвиток людини з самого початку публікували індекс розвитку людського потенціалу. Цей показник дає загальне уявлення про деякі основні вимірах розвитку людини. Хоча ІРЛП являє собою корисну точку відліку, важливо пам'ятати, що концепція розвитку людини ширше і складніше, ніж це здатні відбити будь-які сукупні вимірювання, навіть якщо вони підкріплюються іншими показниками. ІРЛП не є всеохоплюючим параметром. Він не включає важливі аспекти розвитку людини, перш за все можливість брати участь у прийнятті рішень, що впливають на чиєсь життя і користуватися повагою інших членів спільноти. Людина може бути багатою, здоровою і освіченою, але відсутність цієї можливості перешкоджає його розвитку. Недооблік цього виміру розвитку людини в ІРЛП став очевидним з часу перших Доповідей про розвиток людини - і сприяв розробці в 1991 р. індексу людської свободи і в 1992 р. - індексу політичної волі. Жодна з установ не проіснувала і року з моменту їх введення, що засвідчило складності подібної кількісного виміру таких комплексних аспектів розвитку людини. Слід

вказати, що основна мета людського розвитку полягає в створенні такого навколишнього політичного, економічного, соціального, культурного та екологічного середовища, які б дозволили забезпечити людям матеріальний достаток і можливість досить довго насолоджуватися здоровим і творчим життям.

Концепція людського розвитку містить чотири головних елементи [33]:

1. Продуктивність. Люди повинні мати можливість підвищувати продуктивність своєї життєдіяльності, повноцінно беручи участь в процесі формування доходів. Тому економічне зростання є однією зі складових людського потенціалу.

2. Рівність. Всі люди спочатку повинні мати рівні можливості в економічному житті, і тому всі бар'єри, що перешкоджають наданню таких можливостей, повинні бути усунені.

3. Стійкість. Доступ до можливостей повинен бути забезпечений не тільки для нинішнього, а й для майбутніх поколінь. З метою забезпечення стійкості людського розвитку належить зробити можливим заповнення всіх видів капіталу - фізичного, людського, природного, не створюючи боргів, за якими доведеться платити майбутнім поколінням.

4. Розширення можливостей. Розвиток повинен здійснюватися в інтересах громадян і зусиллями їх самих. Люди повинні всіляко брати участь в процесах прийняття рішень, що визначають їхнє життя. Вони з'являються на світ з певними потенційними можливостями. Завдання людського розвитку полягає в створенні такого середовища, в якому кожна людина може розвивати свої здібності, і можливості цього розвитку повинні все більше розширюватися. Таким чином, збільшення можливостей підвищує продуктивність людей, так що люди можуть бути ефективними агентами економічного зростання.

У свою чергу економічне зростання повинно супроводжуватися рівним розподілом його результатів, які повинні бути доступні як для сьогодення, так і для майбутніх поколінь. І, нарешті, всі люди повинні бути уповноважені брати участь в процесі прийняття рішень, що впливають на їхнє життя. Концепція

людського розвитку суперечить традиційним теоріям економічного розвитку, а скоріше виступає за зростання і за створення робочих місць. Різниця між школами економічного зростання і людського розвитку полягає в тому, що перша акцентує свою увагу виключно на розширенні тільки одного вибору – доходу, в той час як друга охоплює розширення всіх видів вибору людини, будь то економічний, соціальний, культурний чи політичний вибір. В рамках даної концепції аналізуються такі найважливіші проблеми людства як: економічне зростання, міжнародна торгівля, дефіцит бюджету і грошова політика, зайнятість, рівноправність, основні соціальні служби і системи соціального забезпечення для бідних. Ідея про взаємозв'язок між людським розвитком та економічним зростанням розглядалася ще в першій Доповіді про людський розвиток і в подальшому більш повно в Доповіді за 1996 р., де чітко було визначено, що «людський розвиток є метою, а економічне зростання лише засобом її досягнення». Звичайно, економічне зростання є важливим чинником суспільного прогресу. Збільшуючи багатство країни в цілому, воно розширює її потенційні можливості в боротьбі з бідністю і у вирішенні інших соціальних проблем.

Однак дуже багато залежить від моделі економічного зростання. Швидке економічне зростання може бути досягнуто за рахунок інтенсивної експлуатації природних ресурсів або породити інфляційний тиск, який в кінцевому підсумку призведе до спаду. Крім того, швидкі темпи зростання не обов'язково передбачають відповідного зростання зайнятості. Згідно з концепцією людського розвитку економічне зростання може забезпечити підвищення людського потенціалу тоді, коли зростання не тільки забезпечує підвищення доходу на душу населення, але і дозволяє мати достатній рівень державних витрат, які інвестуються в соціальну сферу, а не, наприклад, в озброєння, а також супроводжується справедливим розподілом ресурсів в економіці. Підвищення рівня виробництва в концепції людського розвитку розглядається не як мета, а як засіб для гідного існування людини.

Разом з тим є і зворотний зв'язок - через підвищення рівня розвитку людей досягається більш високий рівень розвитку виробництва. Люди не є засобом зростання виробництва. Навпаки, збільшений обсяг виробництва повинен розглядатися як засіб підвищення рівня життя людей. Практичним завданням є забезпечення взаємозв'язку між економічним зростанням і людським розвитком, зокрема, якими шляхами перетворити збільшені доходи в більш досконалі можливості для людини. Відмітна особливість концепції людського розвитку полягає в положенні, згідно з яким «людям не потрібен безкінечно високий дохід для забезпечення гідного рівня життя». Більш високий дохід в цілому сприяє розширенню людського вибору, але вплив це слабшає в міру збільшення доходу.

Дохід, згідно з концепцією людського розвитку - це тільки один з виборів, яким би хотіла володіти людина, хоча і дуже значний. Але він не може визначити всю складність і різноманіття людського життя. Не менш важливими є здоров'я, освіта, місце існування, свобода дій і слова. Тому, розвиток повинен бути більше ніж просто зростання доходу і багатства. Його метою повинні бути люди. Дохід є не кінцевою метою, а лише засобом розширення можливостей людей в області економіки, громадської діяльності, освіти, охорони здоров'я і т.п.

У концепції людського розвитку розглядаються дві причини, за якими виняткова концентрація на матеріальному доході є хибною. По-перше, накопичення багатства не є неодмінною умовою виконання всіх людських бажань. Суспільству не обов'язково бути багатим для встановлення демократії, рівноправності чоловіків і жінок, збереження і розвитку культурної спадщини. По-друге, людські бажання простягаються набагато ширше економічного добробуту. Люди можуть прагнути прожити довге і здорове життя, долучитися до культури і науки, зберегти природу і жити в злагоді з нею. Принцип, на основі якого вирішуються протиріччя між максимізацією багатства і людським розвитком, формулюється як: «Національне багатство може розширити можливості вибору людей. Цього, однак, може і не відбутися. Визначальним

тут є не саме багатство, а то, як його використовують різні країни. І до тих пір, поки суспільство не усвідомить, що основне його багатство - це люди, зайва заклопотаність виробництвом матеріальних благ буде затуляти кінцеві цілі збагачення життя людей» [33].

1.2 Людський розвиток як основа сталого розвитку

Поняття «сталий розвиток» було введено в світову науку і політику комісією Брутланд як розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. У цьому визначенні відбивається екстенсивний нинішнього етапу розвитку людства і наявність ресурсних обмежень. Ресурсні обмеження носять комплексний характер і пов'язані не тільки з обмеженістю власної мінеральної сировини, але і зі взаємодією і взаємовпливом між антропосистемою і біосферою. Усвідомлення цієї взаємодії і взаємовпливу привело до введення поняття господарської ємності біосфери - гранично допустимого антропогенного впливу на біосферу, перевищення якого переводить її в негативний стан і з часом має викликати в ній незворотні деградаційні процеси. З використанням цього поняття було запропоновано екологічно більш коректне визначення сталого розвитку: «Сталий розвиток - це такий розвиток, при якому вплив на навколишнє середовище залишається в межах господарської ємності біосфери, так що не руйнується природна основа для відтворення життя людини» [34].

У формуванні концепції сталого розвитку, яке проходило в рамках системи ООН під егідою ЮНЕСКО, можна позначити кілька основних віх: перша міжурядова конференція по навколишньому середовищі в Стокгольмі (1972 р.) і наступні конференції в Ріо-де-Жанейро (1982 р., 1992 р.) і, нарешті, - в Йоганнесбурзі (2002 р.). Визначальну роль в первинному становленні концепції сталого розвитку зіграла Конференція ООН з навколишнього середовища, яка відбулася в червні 1972 р. в Стокгольмі (Швеція), рішення якої

стали історичними для всього людства. Тоді вперше було заявлено про включення в програми дій на урядовому рівні заходів щодо вирішення проблем деградації навколишнього природного середовища. Було прийнято: програмну заяву учасників (декларація з 26 принципів), план дій, який включав 109 рекомендацій, і рекомендація для генеральної асамблеї ООН про створення програми ООН з навколишнього середовища. Був утворений добровільний Фонд навколишнього середовища та встановлено Всесвітній день навколишнього середовища 5 червня. Стокгольмська декларація про навколишнє середовище і принципи, що містяться в ній, вперше сформулювали зведення «м'яких законів» міжнародної природоохоронної діяльності. На Стокгольмській конференції було сформульовано право людей жити «в навколишньому середовищі такої якості, яка передбачає життя, повне гідності та добробуту» [39]. Починаючи з цього часу, значна кількість міжнародних організацій і близько 50 урядів різних країн розробили зміни в основні документи або національні конституції, де визнають основним правом людини право на здорове навколишнє середовище. Проблеми навколишнього середовища увійшли або були включені в число пріоритетних завдань на регіональних і національних рівнях. Якщо до Стокгольмської конференції було тільки 10 міністерств охорони навколишнього середовища, то до 1982 року такі міністерства або департаменти були створені майже в 110 країнах. Термін «сталий розвиток» («sustainable development») набув широкого поширення з 1987 року, коли була опублікована доповідь Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», відома як доповідь Г. Х. Брундтланд, яка очолила її роботу. За словами Г.Х.Брундтланд, «міжнародна комісія прийшла до висновку, що сталий розвиток має становити основний елемент в глобальній стратегії змін».

У доповіді Всесвітньої комісії з навколишнього середовища і розвитку, яка також відома як доповідь Комісії Брундтланд, сталий розвиток визначено як розвиток, при якому нинішні покоління задовольняють свої потреби, не позбавляючи майбутні покоління можливості задовольняти власні потреби.

Всесвітній саміт (форум на найвищому рівні) з питань сталого розвитку (ВССР), що відбувся у вересні 2002 року в м Йоганнесбурзі (ПАР), підтвердив прихильність всього світового співтовариства ідеям сталого розвитку. Якщо на конференції в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) домінувала проблема навколишнього середовища для досягнення цілей сталого розвитку, то в Йоганнесбурзі цій проблемі приділялася таку ж увагу, як обговорення соціальних і економічних питань. Виконавчий директор ЮНЕП в своєму виступі зазначив, що проблема глобальної деградації природи загострюється через бідність і несправедливого розподілу благ і виділив на перше місце завдання «навколишнє середовище для розвитку» [47]. Тому в двох прийнятих документах Йоханнесбургського саміту (Політична декларація - Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку та План виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку) пріоритет віддається вирішенню соціальних питань для досягнення стійкого розвитку, перш за все викорінення бідності, розвитку охорони здоров'я і, особливо, санітарії, включаючи забезпечення чистою питною водою. Питання навколишнього середовища розглядалися, в основному, з позицій охорони природно-ресурсної бази економічного і соціального розвитку та управління нею, включаючи зміни структури споживання та виробництва, тобто використовувався явно антропоцентричний підхід. Однак в Політичній декларації Йоганнесбурга особливо виділена проблема втрати біорізноманіття, яке має велике значення (п. 13).

У числі нових проблем, які не обговорювалися в Ріо і з'явилися тільки в останнє десятиліття, можна назвати глобалізацію, торгівлю, фінансування сталого розвитку. Хоча в документах Йоханнесбургського саміту відсутні явні заклики до розвинених країн скоротити своє споживання, в них міститься багато вимог до фінансування сталого розвитку в країнах, що розвиваються. Так само, як і в Ріо-де-Жанейро, за межами порядку денного Саміту взаємопов'язано ставилися питання військової діяльності і навколишнього середовища (сталого розвитку), роззброєння, а також ядерної безпеки. В

Політичній же декларації йдеться тільки про те, що збройні конфлікти створюють загрозу сталому розвитку. Важливим є те, що в Йоганнесбурзі зобов'язання брали не тільки уряду, але і неурядові та міжурядові організації та комерційні структури, які виступили більш ніж з 300 добровільними ініціативами - щодо забезпечення більш широкого доступу до водних ресурсів і санітарії, розвитку енергетики, збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, належного використання токсичних хімічних речовин, збереження біологічного різноманіття та більш раціонального використання екосистем.

Основними критеріями сталого розвитку, слід вважати [33]:

- по-перше, ступінь забезпеченості відновлювальними ресурсами, які хоча б не повинні зменшуватися, а запаси так званих невідновлюваних ресурсів не тільки повинні витрачатися більш ощадливо, а й поповнюватися за рахунок відкриття і освоєння нових джерел енергії і нових видів матеріалів, тобто перетворюватися фактично в невичерпні ресурси;

- по-друге, середня і гранична ресурсомісткість економіки, тобто відношення витрат або зростання витрат природних ресурсів до продукту або зростання продукту, хоча б не повинні підвищуватися;

- по-третє, середня і гранична екоємність економіки, тобто відношення відходів або зростання відходів виробництва і споживання, включаючи викиди екологічно шкідливих речовин, до продукту або зростання продукту, хоча б не повинна підвищуватися;

- по-четверте, рівень продуктивності праці і частка інтенсивних факторів у прирості продукту не повинні знижуватися;

- по-п'яте, рівень доходів (чистого продукту) на душу населення, хоча б не повинен знижуватися, а ступінь нерівномірності в розподілі доходів (чистого продукту) на душу населення, не повинен підвищуватися.

Основні кількісні залежності в ході стійкого розвитку можуть бути виражені за допомогою розгорнутої виробничої функції і ряду обмежень, що відображають економічні, соціальні, демографічні та екологічні умови сталого зростання:

$$y = Q_t / Q_0 \geq 1; Q = f(K, L, N, T, O), \quad (1.1)$$

де: y - темпи стійкого зростання, Q - кінцевий або чистий продукт, K - витрати капіталу, L - витрати праці, N - витрати природних ресурсів, T - науково технічні фактори, O - організаційно-економічні фактори.

Очевидно, що для того, щоб оцінити, в якому стані ми перебуваємо і куди ми рухаємося, необхідні певні критерії. Дана мета сформульована в главі 40 «Порядку на XXI століття»: «З метою створення надійної основи для процесу прийняття рішень на всіх рівнях і сприяння полегшенню саморегульованої стійкості комплексних екологічних систем і систем розвитку необхідно розробити показники сталого розвитку» [43]. Дана проблема дуже складна, звучать пропозиції різнопланові і суперечливі. Розгляд соціальних, економічних і екологічних параметрів в єдиному комплексі став вже загально визнаним.

Природно, що і критерії та індикатори сталого розвитку повинні відображати ці три найважливіші складові цивілізації. З іншого боку, розвиток можна розглядати як зміну станів, кожен з яких характеризується певною стійкістю і здатністю до змін.

Саме в цих двох площинах і розвивається формування системи критеріїв сталого розвитку. Індикатори сталого розвитку є класифікацією по секторах [43]:

1. Група соціальних індикаторів: боротьба з бідністю; демографічна динаміка і стійкість; поліпшення освіти, поінформованості та виховання суспільства; захист і поліпшення здоров'я людей; поліпшення розвитку населених місць.

2. Група економічних індикаторів: міжнародна кооперація для прискорення сталого розвитку та пов'язана з цим місцева політика; зміна характеристик споживання; фінансові ресурси і механізми; передача екологічно сприятливих технологій, співробітництво і створення потенціалу.

3. Група екологічних індикаторів: збереження якості водних ресурсів і постачання їх; захист океанів, морів і прибережних територій; комплексний підхід до планування та раціонального використання земельних ресурсів; раціональне управління вразливими екосистемами, боротьба з опустелюванням і засухами; сприяння веденню стійкого сільського господарства і розвитку сільських районів; боротьба за збереження лісів; збереження біологічного різноманіття; екологічно безпечне використання біотехнологій; захист атмосфери; екологічно безпечне управління твердими відходами та стічними водами; екологічно безпечне управління токсичними хімікатами; екологічно безпечне управління небезпечними відходами; екологічно безпечне управління радіоактивними відходами.

4. Група інституційних індикаторів: облік питань екології та розвитку в плануванні та управлінні для сталого розвитку; національні механізми і міжродна співпраця для створення потенціалу в країнах, що розвиваються; міжнародний інституційний порядок; міжнародні правові механізми; інформація для прийняття рішень; посилення ролі основних груп населення.

Індикатори стійкості повинні відповідати таким основним критеріям:

- мати можливість використання на макрорівні в національному масштабі;
- поєднувати екологічні, соціальні та економічні аспекти;
- бути гранично ясними і мати однозначну інтерпретацію;
- мати кількісне вираження;
- спиратися на наявну систему національної статистики і не вимагати значних витрат для збору інформації і розрахунків;
- бути репрезентативними для міжнародних зіставлень;
- мати можливість оцінки в тимчасовій динаміці і ін.

Міжнародними організаціями та окремими країнами пропонуються критерії та індикатори сталого розвитку, що містять нерідко вельми складну систему показників. Розробка індикаторів стійкого розвитку є комплексною і дорогою процедурою, що вимагає великої кількості інформації, отримати яку

складно або взагалі неможливо (наприклад, за багатьма екологічними параметрами).

У зв'язку з цим можна виділити два основних підходи:

1. Побудова інтегрального, агрегованого індикатора, на основі якого можна судити про ступінь стійкості соціально-економічного розвитку.

Агрегування зазвичай здійснюється на основі трьох груп показників:

- еколого-економічних;
- еколого-соціально-економічних;
- екологічних.

2. Побудова системи індикаторів, кожен з яких відображає окремі аспекти сталого розвитку. Найчастіше в рамках загальної системи виділяються наступні підсистеми показників:

- економічні;
- екологічні;
- соціальні;
- інституційні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

2.1. Стан та проблеми людського розвитку в світі

Прояви нерівномірності людського розвитку спостерігаються в світі скрізь, що викликає занепокоєння. Люди по всьому світу, незалежно від політичних переконань, все частіше вважають, що нерівність в рівні доходу в їхній країні має бути скорочена. Нерівномірність людського розвитку носить більш глибокий характер.

Розглянемо двох дітей, народжених в 2000 р.: одного в країні з дуже високим рівнем людського розвитку, іншого - в країні з низьким рівнем людського розвитку. За оцінками експертів ПРООН, сьогодні у першої дитини шанси вступити до вищого навчального закладу перевищують 50%, більше половини людей у віці 20 років в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку здобувають вищу освіту [5]. На відміну від першого випадку, у другій дитини набагато менше шансів вижити. Близько 17 відсотків дітей, що народилися в країнах з низьким рівнем людського розвитку в 2000 р., мали великий ризик померти у віці до 20 років в порівнянні лише з 1 відсотком дітей, що народилися в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку. Друга дитина також навряд чи поступить до вищого навчального закладу: в країнах з низьким рівнем людського розвитку вищу освіту здобувають лише 3 відсотки дітей. Обставини, що практично повністю не залежать від них, уже визначили для них різні і, швидше за все, незворотні судьби [13]. Точно така ж велика нерівність всередині як країн, що розвиваються, так і розвинених. У деяких розвинених країнах різниця в очікуваній тривалості життя у віці 40 років між верхнім 1 відсотком населення в розподілі по доходах і нижнім 1 відсотком складають, за оцінками, до 15 років для чоловіків і 10 років для жінок [14]. Нерівність не завжди відображає несправедливість світу. Деякі її прояви,

можливо, неминучі, наприклад, нерівність у результаті поширення нових технологій [15]. Але коли нерівноцінність доль майже не пов'язана з винагородою зусиль, таланту і прийнятого на себе підприємницького ризику, вона може зачіпати почуття справедливості і ображати людську гідність. Подібні прояви нерівності в людському розвитку завдають шкоди суспільству, послаблюючи соціальну згуртованість і довіру людей до уряду, державних установ і один до одного. Більшість з них завдає шкоди економіці, марнотратно заважаючи людям повністю реалізувати їх потенціал на роботі і в житті. Найчастіше стає все важче приймати політичні рішення, що відображають сподівання всього суспільства в цілому і захищають нашу планету, у міру того як невелика група обраних, котра рветься вперед, використовує свою владу для того, щоб прийняти рішення, які, в першу чергу, відповідали їх власними поточними інтересами. В крайньому випадку люди можуть вийти на вулиці. Подібні прояви нерівності в людському розвитку є перешкодою для реалізації Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року [16].

Мова йде не тільки про відмінності в рівні доходу і добробуту. Вони не можуть бути враховані шляхом використання зведених показників, які концентруються на одному єдиному вимірі [17]. І вони визначають перспективи людей, які, можливо, доживуть до ХХІІ століття.

Таким чином, дослідження проявів нерівності в людському розвитку має виходити за рамки рівня доходів і середніх показників сьогодення, що дозволяє сформулювати п'ять ключових тез [31].

По-перше, хоча багато людей перевищують мінімальний рівень досягнень щодо людського розвитку, зберігаються деякі поширені диспропорції. Перші два десятиліття ХХІ століття були відзначені вражаючим прогресом в області скорочення крайньої бідності, але як і раніше неприпустимо великий розрив в таких важливих базових правах і можливостях, як право на життя і їжу, свобода вибору, можливість відвідувати школу або влаштуватися на роботу. Прогрес обходить стороною деякі з найбільш уразливих груп населення навіть у

відношенні найбільших поневірянь настільки, що світ не буде в змозі викоринити їх до 2030 року, як того вимагають Цілі в галузі сталого розвитку.

По-друге, формується нове покоління серйозних проявів нерівності в області людського розвитку, навіть не дивлячись на скорочення тих з них, які не вдалося викоринити в ХХ столітті. В умовах навислої загрози кліматичної кризи і радикальних технологічних змін нерівність в людському розвитку набуває нових форм в ХХІ столітті. Нерівність в можливостях змінюється по-різному. Нерівність в базових можливостях, пов'язана з найбільш крайніми видами депривації, скорочується. У деяких випадках досить різко, як, наприклад, глобальна нерівність щодо очікуваної тривалості життя при народженні. Багато з найбідніших верств населення тепер мають можливість встати на шлях людського розвитку. У той же час посилюється нерівність доступу до розширених можливостей, що відбиває ті аспекти життя, які, ймовірно, стануть більш важливими в майбутньому, оскільки будуть більшою мірою сприяти розширенню прав і можливостей. Люди, що володіють широкими правами і можливостями сьогодні, судячи з усього, готові ще більше вирватися вперед завтра.

По-третє, нерівність в людському розвитку може накопичуватися протягом життя, часто згубно глибоким дисбалансом сил. Воно є не стільки причиною несправедливості, скільки її наслідком, будучи обумовлено факторами, глибоко вкоріненими в суспільстві, економіці і політичних структурах. Викоринення нерівності людського розвитку означає подолання цих факторів: справжнє покращення не буде досягнуто в результаті спроб усунути відмінності на етапі, коли люди вже отримують дуже різні доходи, оскільки нерівність починається з народження, часто навіть раніше і може накопичуватися протягом життя людини. Не буде воно досягнуто і в тому випадку, якщо звертатися до минулого і просто намагатися відновити інститути та заходи політики, які допомагали стримувати нерівність в певні періоди часу і в певних країнах протягом ХХ століття. Саме в цих умовах заглибився

дисбаланс сил, який у багатьох випадках посилює накопичення переваг протягом життя.

По-четверте, оцінка проявів нерівності в рівні людського розвитку вимагає революційних змін в підходах до вимірювання. Хороша політика починається з хороших вимірювань, а нове покоління проявів нерівності вимагає використання нового покоління вимірювань. Необхідні більш чіткі концепції, пов'язані з викликами сьогодення, ширші поєднання джерел даних, більш точні аналітичні інструменти. Триваюча інноваційна робота вказує на те, що дохід і добробут можуть збільшуватися у верхніх шарах суспільства в багатьох країнах набагато швидше, ніж можна було б припустити, виходячи з узагальнених показників нерівності. Більш систематичне і значне поширення цих зусиль може забезпечити інформаційну основу для проведення публічних обговорень і вироблення політики. Система показників може не здаватися пріоритетним фактором до тих пір, поки не розглядається питання про зберігання домінування таких показників, як валовий внутрішній продукт, з моменту його введення в першій половині ХХ століття.

По-п'яте, усунення нерівності людського розвитку в ХХІ столітті можливо, якщо ми почнемо діяти зараз, до того як дисбаланс економічних сил переросте у вкорінене політичне домінування. Зменшення нерівності по відношенню до деяких базових можливостей показує, що прогрес можливий. Однак досягнуті в минулому успіхи в області базових можливостей не відповідатимуть очікуванням людей в цьому столітті. При всій важливості, недостатньо просто нарощувати зусилля щодо подальшого скорочення нерівності в базових можливостях. Не можна ігнорувати розрив і в розширених можливостях - саме вони дозволяють максимально повномірною реалізувати права і потенціал людини. Ігноруючи ж їх, можновладці ризикують втратити зв'язок з волевиявленням людей - їх здатності робити вибір, який відповідає їх сподіванням і цінностям. Лише зосередивши увагу на усунення нового покоління проявів нерівності в розширених можливостях, багато з яких тільки

починають формуватися, ми зможемо уникнути подальшого вкорінення нерівності в людському розвитку протягом XXI століття.

Яким чином? Перерозподіл доходів, який часто виходить на перший план в політичних дискусіях про нерівність, іноді розглядається як такий магічний засіб. Однак навіть повного перерозподіленого пакету з чотирьох масштабних стратегій - більш високих і прогресивних податків на прибуток, знижок з податку на трудовий дохід при низькому рівні доходу, оподатковуваних виплат на кожну дитину і мінімального доходу для всіх громадян - було б недостатньо для повного скорочення зростання нерівності в доходах в Сполученому Королівстві в період з кінця 1970-х років по 2013 р. [18]. Це не означає, що перерозподіл не грає важливої ролі - зовсім навпаки. Але довгострокові зміни як в доходах, так і в більш широкому спектрі проявів нерівності людського розвитку залежать від більш широкого і системного підходу до політики.

«Доповідь про людський розвиток 2019» є новітнім з серії глобальних Доповідей про людський розвиток, які публікуються Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) з 1990 року в якості незалежного, аналітично й емпірично обгрунтованого обговорення найважливіших питань, тенденцій і політичних заходів в області розвитку [5].

Підхід, запропонований в Доповіді, визначає політику скорочення нерівності людського розвитку в рамках концепції, яка пов'язує розширення і розподіл як можливостей, так і доходів. Варіанти охоплюють доринкову, внутрішньоринкову і післяринкову політику. Заробітна плата, прибуток і коефіцієнти економічної активності зазвичай визначаються ринками, які обумовлені діючими нормативними актами, установами і політикою (внутрішньоринковий). Але ці результати також залежать від політики, яка впливає на людей до того, як вони стануть активними учасниками економічних відносин (доринкова політика). Доринкова політика може скоротити нерівність у можливостях, допомагаючи кожному вийти на ринок праці більш підготовленим. Внутрішньоринкова політика впливає на розподіл доходів і можливостей, коли люди працюють, формуючи результати, які можуть

більшою чи меншою мірою сприяти вирівнюванню положення [19]. Посляринкова політика впливає на нерівність після того, як ринок поряд з внутрішньоринковою політикою визначають розподіл доходів і можливостей.

Ці види політики взаємодіють між собою. Наприклад, надання громадських послуг на доринковому етапі може частково залежати від ефективності посляринкової політики (наприклад, податків на ринковий дохід для фінансування охорони здоров'я та освіти), яка має велике значення для мобілізації державних доходів з метою фінансування даних послуг. А податки, в свою чергу, залежать від того, наскільки суспільство бажає перерозподілити доходи від тих, у кого вони вищі, на користь тих, у кого вони є нижчими. Майбутнє нерівності людського розвитку в XXI столітті знаходиться в наших руках. Але ми не можемо заспокоюватися на досягнутому. Кліматична криза показує, що ціна бездіяльності згодом збільшується, оскільки воно підживлює подальшу нерівність, яка, в свою чергу, може ускладнити прийняття заходів по боротьбі зі зміною клімату. Технології вже змінюють ринки праці і умови життя людей, але невирішеним залишається питання про те, до якої міри машини можуть замінити людей. Ми, проте, наближаємося до межі, за якою буде складно відновити колишній стан справ. У нас є вибір, і ми повинні скористатися ним зараз.

Крім рівня доходів і середніх показників сьогоdnішнього дня Доповідь ґрунтується на новій концепції аналізу, що передбачає розгляд нерівності за рамками рівня доходів і середніх показників сьогоdnішнього дня. Будь-яка комплексна оцінка нерівності повинна включати в себе аналіз доходів та добробуту. Але необхідно також вийти за грошові рамки, щоб зрозуміти відмінності в інших аспектах людського розвитку і процеси, що призводять до даних відмінностей. Зрозуміло, існує економічна нерівність, але також є прояви нерівності в ключових елементах людського розвитку, таких як здоров'я, освіта, збереження власної гідності і поваги прав людини. І ці прояви нерівності можуть випасти з уваги, якщо розглядати тільки нерівність доходів і добробуту.

В основі підходу до нерівності, орієнтованому на людський розвиток, лежить врахування інтересів людей: мова йде про здатність людей здійснювати свої свободи, щоб бути тим, ким хочеться, і робити те, до чого вони прагнуть в житті. Навіть розуміння відмінностей в доходах вимагає вивчення інших форм нерівності. Несприятливі умови, пов'язані зі здоров'ям і освітою (батьків або своїми власними), накладаються один на одного і часто посилюються протягом життя. Відмінності виникають до народження, починаючи з «лотереї при народженні» в залежності від того, де народжується дитина, і можуть з роками збільшуватиметься. Діти з бідних сімей можуть бути не в змозі дозволити собі освіту і знаходяться в несприятливому становищі, коли намагаються знайти роботу. При виході на ринок праці ці діти, швидше за все, будуть заробляти менше, ніж діти з родин з більш високим доходом, якщо вони піддавалися впливу несприятливих факторів, які накладалися один на одного.

За рамками середніх показників занадто часто в ході дискусій нерівність представляють в надмірно спрощеному вигляді, ґрунтуючись на зведені показники нерівності і неповні дані, які дають часткову (іноді оманливу) картину, як по відношенню до видів нерівності, які необхідно враховувати, так і по відношенню до людей. В ході аналізу необхідно виходити за рамки середніх показників, які зводять інформацію про розподіл до єдиного числа, і розглядати те, яким чином нерівність проявляється у всіх групах населення, в різних місцях і протягом часу. Для кожного аспекту людського розвитку важливий повний зміст показників нерівності (відмінності в досягненнях серед населення в залежності від різних соціально-економічних характеристик).

За рамками сьогодення в багатьох аналітичних дослідженнях основна увага приділяється минулому або ситуації «тут і зараз». Але в умовах мінливого світу потрібно розглядати питання про те, що буде визначати нерівність в майбутньому. Існуючі і нові форми нерівності будуть взаємодіяти з основними соціальними, економічними та екологічними силами, визначаючи умови життя сучасних молодих людей і їхніх дітей. Два сейсмічних зсуви визначатимуть контури розвитку в ХХІ столітті: зміна клімату та технологічні

перетворення. Кліматична криза вже зараз найсильніше зачіпає найбільш вразливі верстви населення, в той час як технологічні досягнення, такі як машинне навчання і штучний інтелект, можуть залишити позаду цілі групи людей і навіть країни, створюючи загрозу невизначеного майбутнього в результаті подібних змін [20].

Мінливі сподівання людини: від базових можливостей до розширених. Коли Амартія Сіна поставив питання про те, про який вид нерівності нам слід турбуватися в кінцевому рахунку, він стверджував, що основними є саме можливості людини, іншими словами - свобода робити життєвий вибор [22]. Можливості лежать в основі людського розвитку. Автори Доповіді йдуть тим самим шляхом і вивчають нерівність у можливостях. Можливості змінюються відповідно до обставин, а також разом з цінностями і мінливими запитами і сподіваннями людей. Сьогодні недостатньо мати набір базових можливостей - тих, які пов'язані з відсутністю крайніх видів депривації. Розширені можливості стають вирішальним фактором для того, щоб люди могли самостійно вибирати свій життєвий шлях [23]. Розширені можливості дають людям більше свободи дій в житті. З огляду на те, що деякі можливості купуються протягом життя людини, досягнення базового набору - наприклад, дожити до 5-річного віку і навчитися читати - забезпечує початкову основу для формування розширених можливостей на більш пізніх етапах життя. Аналогічна еволюція від базових можливостей до розширених відображена в використанні технологій або в здатності справлятися з екологічними потрясіннями (від частих, але незначних небезпек до великих і непередбачуваних подій). Ця різниця також важлива в плані розуміння нерівності між групами, наприклад, переходу від права жінок голосувати на виборах (базова можливість) до участі в політиці в якості національних лідерів (розширена можливість).

2.2. Тенденції досягнення людського розвитку в контексті сталого розвитку

Еволюція устремлінь при переході від базових можливостей до розширених відображає перехід від цілей в області економічного розвитку, сформульованих в Декларації тисячоліття, до цілей в області сталого розвитку.

Розглянемо декілька ключових положень.

Ключова теза 1: нерівність в рівні людського розвитку як і раніше значно поширена, незважаючи на досягнення в сфері скорочення крайніх видів депривації.

У ХХІ столітті ми стали свідками значного прогресу в підвищенні рівня життя, коли безпрецедентне число людей в усьому світі долають проблему голоду, хвороб і злиднів, долаючи межу прожиткового мінімуму [26]. Індекс людського розвитку в середньому показує вражаюче поліпшення, відображаючи значні покращення в області таких досягнень, як очікувана тривалість життя при народженні, що обумовлено переважно різким зниженням показників дитячої смертності. Тим не менш, багато людей опинилися позаду, а нерівність щодо всіх можливостей як і раніше значно поширена. Деякі проблеми стосуються життя і смерті, інші - доступу до знань і технологій, що змінює життя.

Незважаючи на значне скорочення, різниця в очікуваній тривалості життя при народженні між країнами з низьким і дуже високим рівнем людського розвитку, як і раніше становить 19 років. Відмінності в очікуваній тривалості життя існують в будь-якому віці. Різниця в очікуваній тривалості життя у віці 70 років становить майже 5 років. Близько 42 відсотків дорослих людей в країнах з низьким рівнем людського розвитку мають початкову освіту в порівнянні з 94 відсотками в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку.

Відмінності існують на всіх рівнях освіти. Тільки 3,2 відсотка дорослих в країнах з низьким рівнем людського розвитку мають вищу освіту в порівнянні з

29 відсотками в розвинених країнах. У плані доступу до технологій в країнах, що розвиваються, на 100 жителів припадає 67 абонентів мобільного зв'язку, що вдвічі менше ніж в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку. Що стосується широкосмугового доступу до Інтернету, то в країнах з низьким рівнем людського розвитку є менш 1 абонента на 100 жителів у порівнянні з 28 абонентами на 100 жителів в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку.

У число найбільш обмежених людей входять 600 мільйонів чоловік, що все ще живуть в умовах крайньої бідності за рівнем доходів, і їх число різко зростає до 1,3 мільярда, якщо використовувати для оцінки індекс багатомірної бідності [28]. Близько 262 мільйонів дітей не відвідують початкову або середню школу, а 5,4 мільйона дітей не доживають до віку п'яти років. Незважаючи на розширення доступу до імунізації та недорогого лікування, показники дитячої смертності в найбідніших домогосподарствах в найбідніших країнах світу залишаються високими. Найвищі показники відзначаються в країнах з низьким і середнім рівнем людського розвитку, але величезні відмінності існують і всередині самих країн: серед найбідніших 20 відсотків населення в деяких країнах із середнім рівнем доходу середній рівень дитячої смертності може бути таким же, як і серед дітей з країн з низьким рівнем доходу.

Ключова теза 2: формується нове покоління проявів нерівності, що характеризується дивергенцією розширених можливостей незважаючи на конвергенцію базових можливостей. У міру того як ми вступили в 2020-і роки, новий набір можливостей стає основним для життя в XXI столітті. Нерівність в цих розширених можливостях демонструє різке інше динаміку в порівнянні з нерівністю в базових можливостях. Вони лежать в основі нового покоління проявів нерівності. Прояви нерівності, пов'язані з деякими базовими можливостями, поступово скорочуються в більшості країн, навіть якщо багато що ще належить зробити. Очікувана тривалість життя при народженні, процентна частка населення, що має початкову освіту, і число абонентів

мобільного зв'язку - всі ці показники свідчать про скорочення нерівності в різних групах за рівнем людського розвитку. Представники найбідніших верств населення прогресують швидше, ніж ті, хто знаходиться нагорі. В період 2005 - 2015 рр. приріст в очікуваній тривалості життя при народженні в країнах з низьким рівнем людського розвитку був майже втричі більше, ніж в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку, що обумовлено зниженням показників дитячої смертності в країнах, що розвиваються. При цьому країни з більш низьким рівнем людського розвитку наздоганяють інших за рівнем доступу до початкової освіти та мобільного зв'язку.

Ця гарна новина супроводжується двома застереженнями. По-перше, незважаючи на досягнутий прогрес, мир не зможе домогтися ліквідації крайніх видів депривації в стані здоров'я і освіти до 2030 року, коли, як очікується, 3 мільйони дітей у віці до 5 років будуть як і раніше вмирати щороку (щонайменше на 850 000 вище цільового показника, передбаченого Цілями в галузі сталого розвитку), а 225 мільйонів дітей не відвідувати школу [42].

По-друге, відмінності усуваються частково тому, що у тих, хто перебуває нагорі, мало місця для подальшого просування вгору.

Навпаки, нерівність в розширених можливостях збільшується. Наприклад, незважаючи на труднощі з даними, оцінки показують, що збільшення очікуваної тривалості життя у віці 70 років в період 1995-2015 рр. в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку більш ніж удвічі перевищувало аналогічний показник в країнах з низьким рівнем людського розвитку [29]. Дані підтверджують, що схожа тенденція до дивергенції існує для широкого спектра розширених можливостей.

Дійсно, відмінності в доступі до більш передових знань і технологій ще очевидніші. Частка дорослого населення, що має вищу освіту, зростає більш, ніж в шість разів швидше в країнах з дуже високим рівнем людського розвитку в порівнянні з країнами з низьким рівнем людського розвитку, а кількість абонентів фіксованого широкопasmового доступу в Інтернет зростає в 15 разів швидше. Ці нові прояви нерівності - як між країнами, так і всередині них -

тягнуть за собою колосальні наслідки. Формуючи суспільство XXI століття, вони розширюють межі в області здоров'я і довголіття, знань і технологій. Саме ці прояви нерівності, ймовірно, будуть визначати здатність людей використовувати можливості XXI століття, діяти в умовах заснованої на знаннях економіки і справлятися зі зміною клімату.

Ключова теза 3: прояви нерівності накопичуються протягом життя, часто відображаючи глибокий дисбаланс сил. Розуміння нерівності - навіть нерівності доходів - означає вивчення глибинних процесів, які до нього призводять. Різні прояви нерівності взаємодіють між собою, в той час як їх масштаб і вплив змінюються протягом життя людини. Наслідком цього є те, що політика, спрямована на усунення економічної нерівності, вимагає набагато більшого, ніж механічний перерозподіл доходів. Найчастіше необхідно переглянути соціальні норми, стратегії і інститути, які глибоко сягають корінням в історію [5].

Невигідне становище може відбуватися протягом життя. Нерівність може починатися ще до народження, і багато розходжень можуть посилюватися протягом життя. В цьому випадку прояви нерівності можуть вкоренитися. Це може відбуватися різними способами, особливо у взаємозв'язку між станом здоров'я, освітою і соціально-економічним статусом батьків. Рівень доходів і обставини життя батьків впливають на здоров'я, освіту і рівень доходів їхніх дітей. Градієнти здоров'я - відмінності в стані здоров'я між соціально-економічними групами - часто формуються ще до народження і можуть накопичуватися щонайменше аж до дорослого віку, якщо не будуть нейтралізовані. Діти, народжені в сім'ях з низьким рівнем доходу, в більшій мірі схильні до ризику погіршення здоров'я і низького рівня освіти. Діти з більш низьким рівнем освіти мають менше шансів заробляти стільки ж, скільки й інші, в той час як діти з поганим станом здоров'я частіше пропускають заняття в школі. А коли діти виростають, то в разі їх вступу у відносини з ким-то, хто має схожий соціально-економічний статус (як це часто буває в разі шлюбної асортативності), нерівність може зберігатися з покоління в

покоління. Це коло складно розірвати, не в останню чергу через те, яким чином тісно пов'язані нерівність в рівні доходів і політичної влади. Коли багаті люди формують політику, що сприяє їм самим та їхнім дітям - як це часто буває - це може сприяти подальшій концентрації доходів і можливостей серед багатих. Тому не дивно, що соціальна мобільність, як правило, нижче в суспільствах з більш високим рівнем нерівності. Разом з тим, деякі суспільства мають більшу мобільністю, ніж інші, так що інститути і політика відіграють важливу роль почасти тому, що те, що сприяє скороченню нерівності, може також сприяти соціальній мобільності.

Новий погляд на криву Гетсбі Добре, що відома позитивною кореляцією між збільшенням нерівності доходів і зниженням мобільності в рівні доходу. Цей взаємозв'язок, відомий як крива Великого Гетсбі, також зберігається при використанні показника нерівності в людському розвитку, а не тільки нерівності доходів [5]. Чим більше нерівність в людському розвитку, тим менше між поколіннями мобільність в рівні доходу, і навпаки. Ці два фактори нерозривно пов'язані, але це не означає, що один з них викликає інший. Насправді, більш імовірно, що обидва чинники обумовлені глибинними економічними і соціальними факторами, тому розуміння і усунення цих рушійних чинників може сприяти як підвищенню мобільності, так і скороченню нерівності. Між поколіннями мобільність в рівні доходу нижче в країнах з більш високим рівнем нерівності людського розвитку. Нерівність людського розвитку вимірюється як виражене у відсотках зменшення значення індексу людського розвитку внаслідок нерівності за трьома компонентами: доходу, освіти та здоров'ю. Чим вище між поколіннями еластичність доходів, тим сильніше зв'язок між рівнем доходу батьків і рівнем доходу їхніх дітей, що відображає більш низьку межпоколенческого мобільність.

Нерівність в рівні доходу і добробуту часто втілюється в політичній нерівності, зокрема тому, що нерівність послаблює участь у політичному житті, надаючи більше можливостей окремим зацікавленим групам для прийняття рішень на їхню користь. Ці привілейовані групи можуть підпорядкувати собі

систему, підлаштовуючи її під свої переваги, що потенційно може призвести до ще більшої нерівності. Асиметрія влади може навіть призвести до порушення інституційних функцій, послаблюючи ефективність політики. Коли інститути захоплюються багатими, громадяни в меншій мірі бажають брати участь в соціальних контрактах (набір правил і очікувань щодо поведінки, яким люди добровільно підкоряються і які лежать в основі стабільного суспільства). Коли це призводить до зниження рівня дотримання вимог по сплаті податків, це послаблює здатність держави надавати якісні державні послуги. Це, в свою чергу, може привести до посилення нерівності в галузі охорони здоров'я та освіти.

Коли загальна система сприймається як несправедлива, можливо, через систематичні винятки або системи привілеїв і преференцій «для своїх» (обмін політичної підтримки на особисті вигоди), люди схильні відмовлятися від участі в політичних процесах, тим самим посилюючи вплив еліт. Одним із способів зрозуміти взаємозв'язок між нерівністю і динамікою владних повноважень є використання концепції, яка передбачає вивчення процесу, за допомогою якого нерівність виникає і зберігається. По суті, цей процес часто називають управлінням тим способом, за допомогою якого різні суб'єкти суспільства досягають угоди між собою (політика і правила). Коли досягнуті угоди приймають форму політики, вони можуть безпосередньо змінювати розподіл ресурсів у суспільстві. Наприклад, політика в області оподаткування і витрат на соціальні потреби визначає, хто платить у фіскальну систему і хто отримує від неї вигоду. Ця політика безпосередньо впливає на результати розвитку, такі як економічна нерівність. Разом з тим, перерозподіляючи економічні ресурси, дана політика також перерозподіляє фактичну владу. Це може привести до асиметрії влади між суб'єктами, провідними переговорниками на політичній арені (або посилити цю асиметрію), що, в свою чергу, може негативно позначитися на ефективному здійсненні політики. Наприклад, асиметрія влади може проявлятися в захопленні елітою контролю

над політикою, підриваючи здатність урядів взяти на себе зобов'язання по досягненню довгострокових цілей.

Або ж вона може проявлятися в позбавленні окремих груп населення доступу до високоякісних суспільних послуг, завдаючи шкоди готовності платити податки і тим самим підриваючи співпрацю. Це може привести до замкнутого кола нерівності, в якому суспільства з високим рівнем нерівності починають інституціоналізувати нерівність. Даний замкнутий цикл проявляється в сформованих інститутах і соціальних нормах (гра на результат) і може привести до того, що люди вирішать змінити правила. Таким чином, влада де-юре також перерозподіляється. Це може мати набагато серйозніші наслідки, оскільки не тільки змінює поточний розподіл, а й встановлює умови, які визначають поведінку людей в майбутньому. Знову ж, то, як асиметрія влади проявляється на політичній арені, може як посилювати і закріплювати нерівність (очевидно, що нерівність може послабити ефективність управління), так і створити нову динаміку, яка веде до вирівнювання і більшої відкритості.

Розглянемо гендерну нерівність. Деякі групи людей систематично виявляються в не вигідному становищі у багатьох відношеннях. Ці групи можуть визначатися етнічною приналежністю, мовою, статтю або кастою, або просто тим, чи живуть вони на півночі, півдні, сході або заході країни. Прикладів таких груп багато, але, безсумнівно, найбільшою групою в світі є жінки. Гендерні диспропорції повсюдно є однією з найбільш укорінених форм нерівності. Оскільки ці несприятливі умови зачіпають половину світового населення, гендерна нерівність є одним з найбільш серйозних перешкод для людського розвитку. Гендерна нерівність носить комплексний характер, при цьому відзначається різний ступінь прогресу і регресу в залежності від конкретного місця і питання. Підвищення обізнаності сприяв рух #MeToo проти сексуальних домагань і рух #NiUnaMenos, який привернув увагу до випадків насильства по відношенню до жінок. Крім того, дівчатка в усьому світі надолужують згаяне за деякими базовими показниками, таким як

охоплення початковою освітою. Однак за винятком цих фундаментальних моментів приводів радити прогресу мало.

Нерівність як і раніше гостро проявляється в тому, якою владою чоловіка і жінки мають в будинку, на робочому місці або в політиці. Вдома жінки виконують в три рази більше неоплачуваної роботи по догляду, ніж чоловіки. І хоча в багатьох країнах жінки і чоловіки мають рівні права при голосуванні на виборах, існують відмінності на більш високих рівнях політичної влади. Чим вище рівень влади, тим далі від паритету між статями: розрив доходить до 90 відсотків у разі глав держав і урядів. Соціальні та культурні норми часто сприяють поведінці, яка закріплює подібні прояви нерівності. Норми і недоліки влади впливають на всі форми гендерної нерівності - від насильства по відношенню до жінок до невидимого бар'єра.

У Доповіді представлено новий індекс соціальних норм, який відображає зв'язки між соціальними переконаннями і гендерною рівністю в багатьох аспектах [5]. У світі лише кожен десятий чоловік (і кожна сьома жінка) не проявили в будь-якій формі явного упередженого ставлення до гендерної рівності. Упередженість виявляється за певною схемою: вона, як правило, більш інтенсивна в тих областях, де зосереджено більше влади. При цьому наголошується на відкат назад, оскільки за кілька останніх років збільшилася частка людей, налаштованих проти гендерної рівності, навіть незважаючи на те, що закономірності цього процесу в різних країнах різні.

Ключова теза 4: оцінка проявів нерівності в рівні людського розвитку і реагування на них вимагають революційних змін в підходах до їх вимірювання. Існуючі стандарти і практичні методи вимірювання нерівності недостатні для забезпечення інформаційної основи для проведення публічних обговорень або для підтримки процесу прийняття рішень.

Частково проблема полягає у величезній кількості різних способів розуміння нерівності. Деякі з них представлені нижче:

- Існує нерівність між групами (горизонтальна нерівність) і між окремими особами (вертикальна нерівність).

- Існує нерівність між країнами і всередині них, динаміка якої може бути різною.
- Існує нерівність всередині домогосподарств (наприклад, в 30 країнах Африки на південь від Сахари близько трьох чвертей жінок з недостатньою вагою та дітей, які страждають від недоїдання, не входять до найбідніші 20 відсотків домогосподарств, а приблизно половина з них не входить в найбідніші 40 відсотків) [30].

За дукою експертів, необхідна нова система показників, щоб заповнити численні прогалини в даних для вимірювання різних проявів нерівності і, в більш загальному сенсі, систематично виходити за рамки середніх показників [5]. Почати слід з прогалин у деяких найбільш базових статистичних даних, обумовлених тим, що в багатьох країнах, що розвиваються, до цих пір немає систем обліку природного руху населення. Що стосується нерівності в рівні доходів і добробуту, за останні кілька років в цій галузі було досягнуто помітного прогресу. Однак даних як і раніше мало, зокрема через відсутність прозорості і низькою доступності інформації.

За новим індексом, представленим в Доповіді [5], 88 країн отримали оцінку не більше 1 бала (за 20-бальною шкалою) щодо доступності інформації по нерівності в рівні доходів і добробуту - це означає, що рівень прозорості в них становить не більше 5 відсотків від ідеального .

Існуючі стандарти і практичні методи вимірювання нерівності недостатні для забезпечення інформаційної основи для проведення публічних обговорень або для підтримки процесу прийняття рішень.

Під керівництвом вчених, багатосторонніх організацій і навіть кількох урядів ведеться новаторська робота (іноді експериментальна) з метою більш систематичного і порівнянного використання статистичних даних про нерівність доходів. Однак джерела даних залишаються лише частково інтегрованими, а охоплення залишається досить обмеженим. Методологія використання розподільних національних рахунків все ще знаходиться на ранньому етапі свого становлення, і багато хто з її припущень були оскаржені.

Проте, до тих пір, поки вона залишається повністю прозорою і продовжує вдосконалюватися, вона могла б включати в рамках загальної програми дій поєднання даних з системи національних рахунків, а також обстежень домогосподарств і адміністративних даних. Це дозволило б сформувати новий погляд на еволюцію розподілу багатства і доходів. Це може охоплювати деякі з основних рекомендацій Комісії з вимірювання економічної результативності та соціального прогресу, включаючи комплексний підхід до розгляду нерівності в рівні доходів і благосостояння [31].

У Доповіді представлені результати, засновані на методології виявлення динаміки нерівності доходів, яка прихована при використанні зведених показників, заснованих на одному джерелі даних [5]. В якості ілюстрації можна навести результати, які свідчать про те, що в Європі після 1980 р. від зростання доходів найбільше виграли люди з найбільшими доходами. Зведені показники нерівності агрегує складну інформацію в одне число. Вони засновані на неявних судженнях про те, які форми нерівності важливі, а які - ні. Ці судження рідко бувають прозорими і можуть навіть не відображати погляди в суспільстві. Для того щоб зрозуміти будь-який окремий аспект нерівності (а їх багато), необхідно розглядати все населення в цілому, виходячи за рамки середніх показників. Яка частка людей доживає до певного віку, досягає ключових рівнів освіти або заробляє певні суми? Яка ймовірність того, що відносне положення в суспільстві окремої людини, сім'ї або конкретної групи зміниться з часом? Зведені показники залишаються важливими (коли вони відображають обґрунтовані властивості для оцінки розподілу).

Ключова теза 5: ми можемо виправити прояви нерівності, якщо почнемо діяти зараз, до того як дисбаланс економічних сил буде закріплений на політичному рівні. Немає нічого неминучого в багатьох найбільш згубних проявах нерівності в людський розвиток. Це найважливіший теза Доповіді [5]. У кожного суспільства є вибір щодо допустимих рівнів і форм нерівності. Це не означає, що боротися з нерівністю легко. Для прийняття ефективних заходів необхідно визначити рушійні сили нерівності, які швидше за все складні і

багатогранні, часто пов'язані зі сформованими владними структурами, які люди, що знаходяться в даний час при владі, можливо, не захочуть міняти. Але що ж робити?

Багато що можна зробити для скорочення нерівності в людському розвитку, проводячи політику за двома напрямками.

По-перше, прискорити конвергенцію базових можливостей при одночасному зверненні назад дивергенції розширених можливостей і усунення гендерних та інших групових (або горизонтальних) проявів нерівності.

По-друге, спільно підвищувати рівність і ефективність на ринках, збільшуючи продуктивність, яка забезпечує зростання, широко розподіляючи доходи і тим самим скорочуючи нерівність доходів.

Ці два напрямки політики взаємопов'язані, при цьому заходи по розширенню можливостей, що виходять за рамки доходу, часто вимагають ресурсів для фінансування охорони здоров'я або освіти, які фінансуються за рахунок податків. А загальні доступні ресурси, в свою чергу, пов'язані з продуктивністю, яка частково залежить від можливостей людей. Таким чином, два напрямки політики можуть діяти спільно в рамках добродійного політичного циклу. Найчастіше можна одночасно домогтися прогресу в забезпеченні рівності та ефективності.

Прикладом може служити антимонопольна політика. Вона обмежує здатність компаній використовувати ринкову владу, створюючи рівні умови і підвищуючи ефективність. І вона веде до більш справедливих результатів за рахунок зменшення економічної ренти, яка веде до концентрації доходів. Комплекс політичних заходів, що виходить за рамки будь-якого універсального кошику (податки на дохід, особистий статок або споживання) можуть грати величезну роль в області скорочення нерівності. Вони є важливими для державних надходжень коштів для поліпшення ключових суспільних послуг (охорона здоров'я і школи) і для забезпечення соціального страхування, приносячи користь як малозабезпеченим, так і людям, що знаходяться в середині при розподілі за доходами.

Нерівність доходів після сплати податків і бюджетних трансфертів свідчить, що наслідки перерозподілу різні. У ряді розвинених країн податки і трансферти привели до зниження коефіцієнта Джині на 17 пунктів, якщо порівнювати доходи до і після сплати податків. Але в країнах, що розвиваються, зниження склало всього 4 пункти. Не менш важливо, однак, вийти за рамки оподаткування і трансфертів (післяринкова політика) і прийняти також заходів до усунення нерівності в період трудової діяльності людей (внутрішньоринкова політика) і до її початку (доринкова політика). Внутрішньоринкова політика може зрівняти економічні умови. Політика, що стосується ринкової влади (антимонопольна політика), інклюзивного доступу до виробничого капіталу, а також укладення колективних договорів і мінімальної зарплати, впливає на те, як розподіляються вигоди від виробництва.

Не менш важливе значення мають доринкова політика, спрямована на забезпечення рівних можливостей в дитинстві в сфері охорони здоров'я і освіти, і послеринкова політика, зокрема податки на дохід і майно, бюджетні трансферти і соціальний захист. Одна з очевидних функцій доринкової політики відноситься до раннього дитинства, коли заходи по скороченню нерівності можуть сприяти зміцненню здоров'я, поліпшенню харчування і когнітивного розвитку, а також забезпечувати більшу віддачу від інвестицій. Це не означає, що будь-яка ефективна політика може скоротити нерівність і збільшити добробут. Як зазначалося, такі процеси як поширення нових технологій і досягнення в галузі людського розвитку в великих сегментах суспільства можуть посилити нерівність. Важливим є те, чи є процес, який породжує нерівність, сам по собі в якомусь сенсі упередженим або несправедливим.

Навіть при наявності ресурсів для реалізації програми конвергенції базових і розширених можливостей скорочення нерівності в кінцевому підсумку обумовлено суспільним і політичним вибором.

Історія, контекст і політика мають значення. Соціальні норми, які можуть привести до дискримінації, важко змінити. Навіть при наявності законодавства, що встановлює рівні права, соціальні норми можуть мати переважне значення при визначенні кінцевих результатів. Аналіз гендерної нерівності в Доповіді показує, що реакція стає більш інтенсивною в тих областях, де зосереджено більше влади, що може призвести до негативних наслідків для самих принципів гендерної рівності [17]. Чітко сформульована політика боротьби зі стереотипами і стигматизацією соціально ізольованих груп є важливою частиною інструментарію для скорочення нерівності. Політична економія, спрямована на скорочення нерівності, може бути особливо складним завданням.

Що стосується громадських послуг, то зміна може йти зверху вниз за рахунок поширення вигод, якими користуються самі забезпечені верстви населення, на інші люди. Але ті, хто вже отримує вигоду, можуть бути слабо зацікавлені в наданні послуг іншим людям, якщо це може бути сприйнято як міра, яка веде до зниження якості. Зміна також може йти знизу вгору, збільшуючи рівень доходу, нижче якого сім'я може розраховувати на безкоштовні державні або субсидовані громадські послуги. Але групи з більш високим рівнем доходу можуть протівитися цьому, якщо вони рідко користуються такими послугами.

Третій підхід полягає у вибудовуванні системи з середини, коли вона охоплює тих, хто не належить до незаможних, але вразливий, наприклад, офіційних працівників з низькою заробітною платою. В цьому випадку охоплення може розширюватися як вгору, так і вниз. У міру підвищення якості послуг групи з більш високим рівнем доходу, швидше за все, захочуть брати участь в цьому процесі, тим самим розширюючи підтримку поширення послуг на малозабезпечені верстви населення. У розвинених країнах одним із завдань, пов'язаних з підтриманням соціальної політики на стійкому рівні, є забезпечення того, щоб вона відповідала інтересам широкого кола сторін, включаючи середній клас. Однак такі вигоди можуть бути зведені нанівець. У

ряді країн, що входять в Організацію економічного співробітництва та розвитку, представники середнього класу відчувають себе відсталими за рівнем доходів, безпеки і недорогого доступу до якісного медичного обслуговування та освіти. У країнах, що розвиваються, завдання найчастіше полягає в зміцненні соціальної політики в інтересах все ще уразливого середнього класу. У деяких з цих країн представники середнього класу платять за соціальні послуги більше, ніж отримують, і вони часто вважають якість медичного обслуговування і освіти низьким. Тому вони звертаються до приватних постачальників освітніх послуг: частка учнів, які навчаються в приватних початкових школах, збільшилася в деяких з цих країн з 12 відсотків у 1990 році до 19 відсотків в 2014 р. Природною реакцією стало б вилучення ресурсів у частини населення з найвищим доходом. Але найбагатші, хоча число їх і невелике, можуть стати перешкодою для розширення послуг. Вони можуть протидіяти різними способами: лобіювання інтересів, пожертвування на політичні кампанії, надання впливу на пресу і використання економічної влади іншими способами у відповідь на рішення, які їм не подобаються.

Глобалізація означає, що національна політика часто обмежується організаціями, правилами і подіями, непідвладними національним урядам, з повсюдним тиском в сторону зниження ставок податку на прибуток підприємств і трудових норм. Стало легше ухилитися від сплати податків і уникнути оподаткування внаслідок нестачі інформації, зростання числа великих цифрових компаній, що працюють в різних податкових юрисдикціях, а також внаслідок недостатнього співробітництва між різними юрисдикціями. У цих областях політики міжнародні колективні дії повинні доповнювати національні дії.

Підхід, заснований на людському розвитку, відкриває новий погляд на прояви нерівності. Це допомагає перейти до конкретних заходів. Але можливості боротьби з нерівністю в області людського розвитку продовжують скорочуватися, поки переважає бездіяльність, оскільки дисбаланс економічних сил може в кінцевому підсумку перерости в політичне домінування. А це, в

свою чергу, може привести до посилення нерівності. Вживання заходів на цьому етапі йде важче і менш ефективно, ніж якби вони були прийняті раніше.

Зрозуміло, заходи залежать від конкретних умов. Природа і відносна важливість нерівності в різних країнах відрізняються, тому різної повинна бути і політика, спрямована на його скорочення. Рівне також само, як не існує магічного кошти для боротьби з нерівністю всередині країни, немає і універсального комплексу політичних заходів для усунення нерівності між країнами. Незважаючи на це, політика у всіх країнах повинна буде протистояти двом тенденціям, які повсюдно визначають нерівність в людському розвитку, - зміні клімату і прискоренню технологічного прогресу.

Зміна клімату і нерівність в людському розвитку тісно пов'язані у всіх аспектах - від викидів і їх наслідків до політики і стійкості до потрясінь. У країнах з більш високим рівнем людського розвитку, як правило, виділяється більше вуглецю на душу населення, і в цілому вони мають більший екологічний слід. Зміна клімату буде завдавати шкоди людському розвитку у багатьох відношеннях, крім неврожаю і стихійних лих. Очікується, що в період 2030 - 2050 рр. зміна клімату буде причиною смерті ще 250 000 чоловік в рік від недоїдання, малярії, діареї та теплового стресу. Сотні мільйонів людей можуть бути схильні до дії смертельної спеки до 2050 р, а географічний діапазон переносників захворювань - таких як комарі, які переносять малярію або тропічну лихоманку - швидше за все зміститься і розшириться. Загальний вплив на людей буде залежати від ступеня їх сприйнятливості і уразливості. Обидва ці чинники переплітаються з нерівністю в порочне коло [23].

Зміна клімату, в першу чергу, сильніше торкнеться тропіки, а багато країн перебувають у тропіках. У той же час країни, що розвиваються, і бідні громади мають менше можливостей для адаптації до зміни клімату та суворих погодних умов, ніж багатші країни і громади. Таким чином, наслідки зміни клімату посилюють існуючі соціальні та економічні проблеми.

Існують також наслідки, які діють в зворотному напрямку, свідчать про те, що деякі форми нерівності можуть ускладнити прийняття заходів по

боротьбі зі зміною клімату. Високий рівень нерівності доходів всередині країн може перешкоджати поширенню нових екологічно чистих технологій. Крім того, нерівність може впливати на співвідношення сил між тими, хто виступає за обмеження викидів вуглецю і проти нього. Концентрація доходу на верхньому рівні може збігатися з інтересами груп, які виступають проти боротьби зі зміною клімату. Нерівність в людському розвитку має основоположне значення для кліматичної кризи і в іншому відношенні. Воно гальмує ефективні дії, оскільки посилюється нерівність ускладнює прийняття колективних заходів, що мають ключове значення для стримування зміни клімату як всередині країн, так і за їх межами.

У той же час існують варіанти вирішення проблем економічної нерівності і кліматичної кризи в сукупності, які могли б сприяти просуванню країн по шляху інклюзивного та сталого людського розвитку. Одним з них є встановлення плати за викиди вуглецю. Деякі з неминучих наслідків розподілу плати за викиди вуглецю можна усунути шляхом надання фінансової допомоги малозабезпеченим верствам населення, які найбільше страждають від зростання витрат на електроенергію. Але на практиці подібні стратегії пов'язані з труднощами, оскільки розподіл грошей - це не єдина змінна, яка має значення. Важливо також розглянути більш широкий комплекс заходів соціальної політики, спрямованих на вирішення проблем нерівності та зміни клімату в сукупності і одночасно сприяють здійсненню політики в галузі прав людини. У країн і громад є можливість вибору в процесі постановки більш масштабних цілей щодо інклюзивного та сталого людського розвитку.

Розглянемо використання технологічного прогресу з метою скорочення нерівності в людському розвитку. Науковий прогрес і технологічні інновації сприяли підвищенню рівня життя протягом всієї історії людства. Технологічні зміни, ймовірно, будуть, як і раніше, основною рушійною силою процвітання, стимулюючи зростання продуктивності і, як можна сподіватися, сприяючи переходу до більш стійких моделей виробництва і споживання. Але які будуть масштаби майбутніх змін і як будуть розподілятися вигоди від інновацій?

Зростає занепокоєння з приводу того, як технологічні зміни перетворюють ринки праці, особливо щодо того, як автоматизація і штучний інтелект зможуть замінити людину при виконанні завдань.

Технологічні зміни були причиною революційних перетворень і раніше, тому багато що можна зрозуміти з минулого. Один з ключових уроків полягає в забезпеченні того, щоб основні інноваційні перетворення йшли на користь кожному, для чого потрібна не менш новаторська політика і, можливо, нові інститути. Нинішня хвиля технологічного прогресу потребує і інших змін, в тому числі посилення антимонопольної політики і антимонопольних законів, що регулюють етичне використання даних і штучного інтелекту. Для успішного здійснення багатьох з них буде потрібно міжнародне співробітництво.

Промислова революція вивела людство на шлях безпрецедентного підвищення добробуту. Але вона також спричинила за собою велику дивергенцію, відокремивши деякі індустріалізовані суспільства від багатьох інших, що не провели індустріалізацію. Відмінною особливістю нинішньої ситуації є те, що, можливо, вперше в історії багато технологій, які стоять за поточними перетвореннями, доступні повсюдно. Проте, розрив у спроможності країн використовувати нові можливості дуже великий, що має величезні наслідки в плані нерівності і людського розвитку. Технологічні зміни відбуваються не у вакуумі, а обумовлені економічними і соціальними процесами. Це результат людської діяльності.

Директивні органи можуть визначати напрямок технологічних змін таким чином, щоб сприяти людському розвитку. Так, наприклад, штучний інтелект може виконувати завдання замість людей, але він може також відновити попит на робочу силу за рахунок створення нових задач для людини, що дасть позитивний чистий ефект, який може скоротити нерівність.

Розглянемо шляхи скорочення нерівності в області людського розвитку в XXI столітті. У Доповіді стверджується, що скорочення нерівності можливо [5]. Але це непросто. Для цього необхідно уточнити, які прояви нерівності мають значення для подальшого людського розвитку, а також краще зрозуміти моделі

нерівності і їх рушійні сили. Доповідь спонукає кожного визнати, що нинішні стандартні показники для оцінки нерівності недосконалі і часто оманливі, оскільки вони орієнтовані на рівень доходу і занадто непрозорі, щоб виявити глибинні механізми, які породжують нерівність. Таким чином, в Доповіді обґрунтовується необхідність аналізу нерівності за межами рівня доходів і середніх показників, а також зведених показників нерівності. Слід відзначити помітний прогрес, який дозволив багатьом людям у всьому світі досягти мінімальних стандартів людського розвитку. Але одного лише продовження політики, яка привела до цього успіху, недостатньо. Деякі люди залишилися позаду. У той же час змінюються сподівання багатьох людей.

Для суспільства недоцільно зосередитися тільки на нерівність самих базових можливостей. Аналіз за рамками сьогодення означає звернення до майбутнього, щоб розпізнати і усунути нові форми нерівності в розширених можливостях, які отримують все більшу важливість. Зміна клімату і технологічні перетворення підсилюють актуальність цього завдання. Боротьба з цими новими проявами нерівності може зробити сильний вплив на розробку політики. Експерти не стверджують, що якийсь окремий комплекс політичних заходів буде працювати повсюдно. Однак політика повинна проникати глибоко всередину нерівності, щоб усунути рушійні фактори, які лежать в його основі. Для усунення деяких з цих рушійних чинників потрібно коректування сьогоденних політичних цілей: наприклад, підкреслення важливості високоякісної освіти у всіх вікових групах, включаючи дошкільну освіту, замість загострення уваги на показниках охоплення початковою і середньою освітою. Багато з подібних очікувань вже відображені в Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року.

В основі багатьох проявів нерівності лежить дисбаланс сил. Це можуть бути економічні, політичні або соціальні сили. Наприклад, політика може бути спрямована на зменшення невідповідного впливу конкретної групи в політичному житті. Вона може бути спрямована на створення рівних економічних умов за допомогою антимонопольних заходів, які сприяють

конкуренції в інтересах споживачів. У деяких випадках усунення перешкод на шляху до рівності означає подолання соціальних норм, глибоко укорінених в історії і культурі країни. У багатьох випадках можна одночасно зміцнити рівність і підвищити ефективність, і головна причина, по якій це не відбувається, пов'язана з владою усталених зацікавлених сторін, які мало що виграють від змін.

Таким чином, хоча політика має значення для меншення нерівності, нерівність також має значення для політики. Погляд на світ через призму людського розвитку відводить людям центральне місце в процесі прийняття рішень, є найважливішою умовою нового підходу до вирішення проблеми нерівності, ставлячи питання про те, чому і коли воно має значення, як виявляється і як з ним найкраще боротися. Це діалог, який має вести кожне суспільство. Крім того, це діалог, який слід почати вже сьогодні. Це правда, що дії можуть бути пов'язані з політичним ризиком. Однак історія показує, що ризики, пов'язані з бездіяльністю, можуть бути набагато вище, оскільки сильна нерівність у кінцевому підсумку призводить до загострення економічної, соціальної та політичної напруженості в суспільстві. Що необхідно зробити для усунення нерівності в людський розвиток, в кінцевому підсумку належить визначити кожному суспільству. Це рішення буде прийнято в результаті політичних дебатів, які можуть бути гострими і важкими. Доповідь вносить свій внесок в ці дебати, представляючи факти про нерівність в людському розвитку, інтерпретуючи їх за допомогою підходу, заснованому на обліку можливостей, і пропонуючи ідеї щодо скорочення нерівності в протягом XXI століття.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

3.1 Загострення проблем людського розвитку в умовах пандемії COVID-19

На початку 2020 року в різних країнах світу спалахнула пандемія коронавірусу (COVID-19), що стала важким викликом для систем охорони здоров'я і спричинила припинення роботи організацій і установ, закриття шкіл і підприємств, скорочення зайнятості. Майже всі країни зіткнулися з безпрецедентним спадом економіки.

Група Світового банку знаходиться в авангарді боротьби з пандемією, яку веде світове співтовариство. У березні 2020 р. Рада виконавчих директорів затвердила новий механізм оперативної допомоги, покликаний допомогти країнам у задоволенні їх нагальних потреб в галузі охорони здоров'я та прискоренні відновлення економіки. У квітні Світовий банк приступив до здійснення в рамках цього механізму першої групи проектів, спрямованих на вдосконалення систем охорони здоров'я, епідеміологічного нагляду та проведених медичних заходів. З метою пом'якшення тяжкості наслідків для економіки IFC і MIGA реалізували оперативні заходи з надання фінансування і розширення доступу до капіталу, щоб допомогти компаніям продовжити свою діяльність і виплачувати заробітну плату своїм працівникам.

Протягом 15 місяців - до кінця червня 2021 року - Група Світового банку планує направити до 160 млрд дол. [49]. США на підтримку прийнятих країнами заходів боротьби з COVID-19 в рамках ряду нових операцій, реструктуризації здійснюваних нині проектів, активації опціонів відстроченої вибірки кредитних коштів у випадку природної катастрофи і підтримки реалізованих силами приватного сектора стійких рішень, що сприяють реструктуризації і відновлення. Через пандемію за межею крайньої бідності в 2020 році виявилось ще близько 100 млн осіб.

Пріоритетні напрямки допомоги Світового Банку таким країнам - це інвестиції в попереджувальні заходи, продовження роботи в кризових ситуаціях, захист людського капіталу та підтримка найбільш вразливих і маргіналізованих груп, в тому числі насильно переміщеного населення. Найбільш вразливі країни стикаються і з проблемами в галузі продовольчої безпеки, оскільки збої у виробничо-збутових ланцюгах і обмеження на експорт загрожують поставкам продовольства. Для вирішення цих проблем Банк закликав країни забезпечити безперебійну і надійну роботу ланцюгів поставок продовольства і допомагав їм відслідковувати вплив пандемії на здатність людей купувати продукти харчування.

Однак навіть після того, як сама криза відступить, країнам ще довгий час потрібна буде допомога у пом'якшенні її наслідків і прискоренні довгострокового економічного зростання. У рекомендаціях Світового Банку запропоновано країнам способи вирішення цих завдань, в тому числі шляхом вдосконалення управління і поліпшення ділового клімату, подолання збоїв на фінансових ринках, інвестицій в освіту і охорону здоров'я з метою підвищення якості людського капіталу, залучення нових інвестицій за рахунок збільшення прозорості боргових зобов'язань, розширення системи соціальної грошової допомоги для малозабезпечених, перегляду політики ціноутворення на енергоресурси і проведення реформ, які дали б можливість капіталу і трудовим ресурсам оперативного пристосуватися до ситуації після пандемії.

Взаємодія з приватним сектором відіграє величезну роль в подоланні цієї надзвичайної ситуації, і в якості свого внеску Група Банку IFC розраховує надати фінансову допомогу в розмірі 47 млрд дол. США до кінця червня 2021 року. Цей пакет допомоги дозволить надати підтримку клієнтам в уразливих секторах, в тому числі в інфраструктурних галузях, галузях обробної промисловості, сільському господарстві та сфері послуг, і забезпечити ліквідністю фінансові установи, щоб вони могли надавати фінансування компаніям, які займаються імпортом і експортом товарів, а також кредити, що дозволяють бізнесу зберегти свій оборотний капітал.

Зараз IFC також розробляє другий етап антикризових заходів, на якому Корпорація надасть підтримку своїм нинішнім і новим клієнтам. Однією зі складових цієї допомоги стане створення Глобальної платформи охорони здоров'я, покликаної розширити доступ до життєво важливих товарів медичного призначення, в тому числі масок, апаратів ШВЛ, тест-систем, а в кінцевому підсумку - і до вакцин. Вона стане джерелом фінансування для виробників, постачальників найважливіших видів сировини і постачальників послуг. Ці кошти дозволять їм розширити можливості забезпечення країн, що розвиваються такими товарами і послугами. IFC виділить на ці цілі 2 млрд дол. США з власних коштів і додатково залучить кошти своїх партнерів з приватного сектора в аналогічному розмірі. Крім того, Корпорація сприятиме реструктуризації і рекапіталізації компаній і фінансових установ в період відновлення їх діяльності.

MIGA також задіяло механізм оперативної допомоги обсягом 6,5 млрд дол. США, завдання якого - допомогти приватним інвесторам і кредиторам у країнах з низьким і середнім рівнем доходу в подоланні наслідків пандемії. Механізм дозволяє надавати гарантії за спрощеною і прискореною процедурою. Він пропонує урядам і їх відомствам послуги підвищення якості кредитів на придбання гостро необхідного медичного обладнання, засобів індивідуального захисту, лікарських засобів і послуг, а також на фінансування заходів з відновлення економіки. Крім того, він передбачає інструменти зниження ризиків для комерційних банків і фінансових установ, а також підтримку надання торгового фінансування місцевими банками.

Світовий Банк і Міжнародний валютний фонд (МВФ) закликали припинити платежі країн-клієнтів MAP в рахунок обслуговування двосторонньої заборгованості, з тим щоб забезпечити наявність у цих країн ліквідних коштів, необхідних для подолання проблем, викликаних спалахом коронавірусу, і дати можливість провести оцінку їх потреб у фінансуванні. 15 квітня 2020 р. лідери країн «Групи двадцяти» прийняли угоду про пом'якшення

тягара заборгованості, призупинивши з 1 травня стягування з бідних країн платежів по обслуговуванню двосторонніх позик.

У червні 2020 року Рада виконавчих директорів затвердила концептуальний документ з докладним викладом заходів, прийнятих Банком для боротьби з пандемією COVID-19. У цьому документі - «Порятунок життів, нарощування впливу і повернення до нормального життя» - пояснюється, яким чином Банк вибудовує свою антикризову стратегію в три етапи: екстрена допомога, реструктуризація і стійке відновлення. Перший етап передбачає екстрені заходи з подолання безпосереднього впливу COVID-19 на охорону здоров'я, соціальну сферу та економіку. Потім, після того, як країни візьмуть пандемію під контроль і приступлять до відновлення економічної діяльності, почнеться етап реструктуризації. Тут головним завданням стане підвищення ефективності систем охорони здоров'я напередодні майбутніх криз, повернення людей до нормального життя і відновлення джерел їхніх доходів за рахунок освіти, працевлаштування та забезпечення доступу до медичної допомоги, а також допомога компаніям і фінансовим установам у відновленні своїх позицій. Етап стійкого відновлення передбачає надання допомоги країнам в будівництві більш надійного і стабільного майбутнього в світі, яке врахує інтереси всіх категорій населення.

Світовий Банк буде і надалі надавати допомогу, діючи при цьому масштабно і оперативно, прагнучи досягти максимальної результативності та забезпечуючи фінансові можливості для ефективної боротьби з пандемією. Незважаючи на безпрецедентні масштаби кризи і те, яким чином Банк реорганізував свою допомогу країнам, довгострокова місія не зазнала змін. Світовий Банк відданий цілям - викорінення крайньої бідності і прискоренню стійкого підвищення загального добробуту. Для цього Банк зосередить свої зусилля насамперед на те, щоб допомогти країнам подолати наслідки пандемії і, в кінцевому підсумку, відновитися і стати ще сильніше. У таблиці 3.1 узагальнено дані про фінансову допомогу країнам на подолання наслідків подолання пандемії COVID-19 [49].

Таблиця 3.1

Допомога Світового Банку країнам на подолання наслідків пандемії COVID-19

Країна	Виділено коштів	Напрямки допомоги
НІГЕРІЯ	50 млн дол. США	у вигляді позики ІФС місцевому банку з метою допомогти йому розширити кредитування малих і середніх підприємств, яке дозволить їм продовжувати господарську діяльність і зберігати робочі місця, що стане складовою частиною зусиль із сприяння сталому відновленню.
МОНГОЛІЯ	27 млн дол. США	з коштів Світового банку на допомогу в підвищенні кваліфікації лікарів, середнього медичного персоналу та парамедиків, які працюють в системі екстреної медичної допомоги; на закупівлю медичного і лабораторного обладнання та витратних матеріалів; на ремонт медичних установ і нарощування потенціалу країни в боротьбі з кризами в сфері охорони здоров'я.
Киргизька Республіка	12 млн дол. США	з коштів Світового банку на допомогу в нарощуванні потенціалу бригад швидкої допомоги, лікарень і лабораторій шляхом надання матеріалів для лікарень і лабораторій, обладнання для ВІТ і засобів для забезпечення готовності лікарень.
КОЛУМБІЯ	385 млн дол. США	у вигляді гарантій MIGA з метою підтримки короткострокового фінансування мікро-, малих і середніх підприємств, які зіткнулися з обмеженнями доступу до кредиту внаслідок пандемії.
ЄМЕН	27 млн дол. США	з коштів Світового банку на надання в партнерстві з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) допомоги в уповільненні поширення COVID-19 і пом'якшення пов'язаних з цим ризиків.
ІНДІЯ	2,8 млрд дол. США	з коштів Світового банку на поліпшення медичного обслуговування, надання допомоги малим і середнім підприємствам і посилення соціального захисту найбільш бідних і уразливих категорій населення, перш за все, жінок і працівників-мігрантів.

Діяльність Світового банку здійснюється в 145 країнах світу. Розширення присутності в країнах-клієнтах дозволяє Банку краще зрозуміти потреби партнерів в цих країнах, більш ефективно співпрацювати з ними і більш оперативно надавати їм послуги. Дев'яносто шість відсотків директорів і

менеджерів по країнах і 46 відсотків персоналу Банку працюють в країнах, розташованих в кожному з шести географічних регіонів [49].

1) Африка.

Нестійкість світових ринків, яку викликав спалах COVID-19, здійснила несприятливий вплив на країни Африки на південь від Сахари. Наслідки медичного, економічного і соціального характеру призвели до скорочення обсягів виробництва в регіоні в 2020 році на 37-79 млрд дол. США, зниження продуктивності сільського господарства, ослаблення виробничо-збутових ланцюгів, обмеження перспектив працевлаштування та зменшення обсягів грошових переказів - всім цим лише посилюючи загальну невизначеність. Безпрецедентне за масштабами нашестя сарани ставить під ще серйознішу загрозу продовольчу безпеку і джерела доходів населення в країнах Східної Африки.

У 2019 економічне зростання склало 2,4 відсотка, але в 2020 році воно змінилось спадом на 2,1-5,1 відсотка, і це стало для регіону першою рецесією за 25 років. Пандемія, цілком ймовірно, не тільки відкине за межу бідності мільйони домогосподарств, а й здатна породити кризову ситуацію в сфері продовольчої безпеки, оскільки обсяги сільськогосподарського виробництва в Африці можуть знизитися на 2,6 - 7 відсотків. З огляду на, що майже 90 відсотків працюючих в регіоні зайняті в неформальному секторі.

2) Східна Азія і Тихоокеанський регіон.

Економічне зростання в Східній Азії та Тихоокеанському регіоні сповільнилось ще до початку пандемії COVID-19 з 6,3 відсотка в 2018 році до 5,9 відсотка в 2019 році. У Китаї темпи зростання економіки скоротилися з 6,6 відсотка в 2018 році до 6,1 відсотка в 2019 році. В інших країнах Східної Азії і Тихоокеанського регіону, що розвиваються, зростання знизилось з 5,2 відсотка в 2018 році до 4,7 відсотка в 2019 році. В 2020 році в регіоні падіння темпів зростання склало 0,5 відсотка. У наявності явні ризики погіршення економічних показників. Серед факторів ризику - більша, ніж очікувалася, тривалість пандемії, тривалий період фінансових потрясінь, а також більш різкий і

довготривалий, ніж прогнозувалося, спад в глобальній торгівлі, ускладнений загостренням торгових суперечок.

Згідно з оцінками, в 2019 році чисельність населення, що знаходиться за межею бідності (що живе менш ніж на 5,50 дол. США в день), в країнах Східної Азії і Тихоокеанського регіону, що розвиваються, (без урахування Китаю) становила 271 млн осіб, а в Китаї - близько 225 млн чоловік, хоча на частку Китаю припадає близько 65 відсотків населення країн Східної Азії, що розвиваються. Разом з тим економічні наслідки COVID-19 призвели до того, що в 2020 році чисельність бідного населення в регіоні істотно збільшилася.

3) Європа і Центральна Азія.

Темпи зростання економіки в регіоні знизилися в 2019 році приблизно до 2,2 відсотка, що стало відображенням слабкої економічної активності в двох найбільших країнах регіону - Росії та Туреччині. Через пандемію COVID-19 в 2020 році економічне зростання змінилося спадом. Хоча економічні наслідки COVID-19 поки що важко прогнозувати, судячи за наявними сценаріями, в 2020 році економіку регіону чекало скорочення на 4,7 відсотка, після чого в 2021 році, завдяки прийнятим заходам політики, прогнозується відновлення світових цін на сировину і пожвавлення торгівлі, економіка знову почне зростати.

Пандемія розгортається в період, коли країни з ринком, що формується, і країни, що розвиваються, в Європі та Центральній Азії і без того виявилися в нестабільній ситуації. З лютого 2020 р. країнам регіону доводилося вирішувати завдання, що безперервно ускладнювалися: їм необхідно подолати і нинішню кризу в сфері охорони здоров'я, і довгострокові проблеми, викликані пандемією. Більшість країн стикається з істотним спадом соціальної та економічної активності і масштабними збоями в глобальних і регіональних виробничо-збутових ланцюгах, а також зі значним обмеженням мобільності, скороченням числа поїздок і масштабів туризму і зниженням попиту на експортну продукцію.

4) Латинська Америка і Карибський басейн.

За 2019-2020 роки країни Латинської Америки і Карибського басейну пережили цілий ряд потрясінь, включаючи соціальні хвилювання, падіння міжнародних цін на нафту і кризу в зв'язку з COVID-19. У 2019 р. ВВП регіону (без урахування Венесуели, даних по якій недостатньо) скоротився на 0,8 відсотка, а в 2020 році було скорочення ще на 7,2 відсотка. Передбачається, що в 2021 році зростання економіки відновиться і становитиме 2,8 відсотка.

Мета Світового Банку полягає в тому, щоб зберегти те, що вдалося зробити в регіоні в ході глибоких соціальних перетворень в першому десятилітті ХХІ століття, коли завдяки «сировинному буму» і широкомасштабному економічному зростанні рівень бідності в регіоні знизився наполовину. За період з 2003 по 2016 рік частка населення регіону, що живе в умовах крайньої бідності, скоротилася з 24,5 відсотка до 9,9 відсотка. Однак з тих пір економічні перспективи стали менш визначеними, і багато людей ризикують знову опинитися в бідності. Пандемія ще більше посилила ці ризики.

5) Близький Схід і Північна Африка.

У 2019 року зростання економіки країн Близького Сходу і Північної Африки змінився спадом на 0,2 відсотка, а в 2020 році спад склав 4,2 відсотка. Однак в умовах пандемії COVID-19, пов'язаного з нею колапсу світових цін на нафту і в сфері туризму, а також скорочення обсягів грошових переказів, майбутній прогноз характеризується значною невизначеністю. Як очікується, обсяг виробництва в країнах регіону, що розвиваються, які є експортерами нафти, знизиться на 5,0 відсотка, а в країнах - членах Ради співробітництва держав Перської затоки - на 4,1 відсотка. З огляду на масштабне зниження обсягів туризму, грошових переказів та інших найважливіших джерел доходу спад в економіці країн регіону - імпортерів нафти, як очікується, складе 0,8 відсотка.

У регіоні, дві третини населення якого молодше 35 років, навіть до пандемії рівень безробіття серед молоді становив майже 25 відсотків. Дохід близько половини жителів регіону (42 відсотки) становить менше 5,50 дол.

США в день. Рівень крайньої бідності (до цієї категорії належать особи, які живуть менш ніж на 1,90 дол. США в день) внаслідок конфліктів і нерівності в доступі до освіти та основної інфраструктури виріс в два рази - з 2,4 відсотка у 2011 році до 4,2 відсотка в 2015 році. Очікується, що під впливом COVID-19 ця тенденція буде посилюватися.

Прогнозується, що пандемія обійдеться регіону майже в 3,7 відсотка його ВВП за 2019 рік, а це значно перевищує 100 млрд дол. США. Конфлікт, що триває в Ємені, лягає додатковим тягарем на його слабку систему охорони здоров'я і посилює бідність, що ще більш ускладнює подолання надзвичайної ситуації в країні.

б) Південна Азія.

У 2020 році в умовах глобального економічного спаду, спровокованого пандемією COVID-19, економічні показники Південної Азії є найнижчими за останні 40 років. В 2020 році економіку регіону чекав спад на 2,7 відсотка, тоді як раніше прогнозувалося зростання на 6,3 відсотка. Погіршення прогнозу поширюється і на 2021 рік: очікується, що темпи економічного зростання будуть коливатися біля позначки 2,5 відсотка.

Швидке економічне зростання в останні роки зробило можливим скорочення масштабів бідності та вражаючі досягнення в галузі охорони здоров'я та освіти. Проте, згідно з оцінками, в 2015 році частка населення, що живе менш ніж на 1,90 дол. США в день, як і раніше становила 12,4 відсотка, або близько 216 млн осіб, тобто, третина всього бідного населення в світі. Очікується, що через кризу, викликану COVID-19, Південна Азія зіткнеться з найбільшим зростанням чисельності вкрай бідних. Рівень багатоаспектної бідності в Південній Азії також перевищує середньосвітовий показник, і для багатьох країн регіону характерні крайні прояви соціальної маргіналізації та значні недоліки інфраструктури. Також в регіоні спостерігається найбільший приток біженців в нашу епоху: за оцінками ООН, з серпня 2017 року на територію Бангладешу прибули понад 740 000 біженців.

3.2 Проекти допомоги країнам від глобальних інституцій на подолання проблем людського розвитку

Розглянемо проекти допомоги країнам від Світового Банку на подолання проблем людського розвитку [49].

1) Сприяння Всесвітнього банку Африці.

У 2020 фінансовому році Всесвітній банк затвердив надання регіону кредитних коштів в розмірі 20,8 млрд дол. США на здійснення 156 операцій, в тому числі 1,7 млрд дол. США у вигляді зарезервованих коштів МБРР і 19,1 млрд дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МАР. Дохід від укладених з вісьмома країнами угод про надання консультаційних послуг на оплатній основі склав 11 млн дол. США.

Банк прагне допомагати країнам регіону нарощувати людський капітал і розширювати права і можливості жінок, використовувати цифрові технології для підвищення ефективності торгівлі і державного управління, підтримувати рівень державних інвестицій і залучати приватне фінансування в найважливіші галузі, стимулювати створення нових робочих місць, а також усувати причини та наслідки зміни клімату і конфліктів.

Нарощування потенціалу Африки за рахунок потенціалу її населення. У квітні 2019 року Банк розпочав здійснення Плану розвитку людського капіталу в Африці, в якому сформульовані цільові показники і зобов'язання Банку по нарощуванню потенціалу континенту за рахунок його людського капіталу - здоров'я, знань, навичок і життєстійкості його жителів. План спрямований на зниження показників дитячої смертності та низькорослості, а також на підвищення успішності дітей на 20 відсотків. Крім того, він передбачає поширення заходів соціального захисту ще на 13 млн чоловік, розширення прав і можливостей жінок, зниження показників підліткової вагітності і впровадження більш ефективних методів санітарії.

З початку здійснення плану Банк подвоїв обсяг коштів, зарезервованих на цілі поліпшення показників розвитку людського капіталу в регіоні: зокрема, 2,2

млрд дол. США прямує на розширення прав і можливостей жінок. Ключовий Проект розширення прав і можливостей жінок і поліпшення демографічної ситуації в регіоні Сахель незабаром буде здійснюватися в дев'яти країнах, а на його фінансування Банк виділив 675 млн дол. США. Проект допомагає розширювати права і можливості жінок і дівчаток в регіоні Сахель, забезпечуючи їм доступ до освіти та якісної медичної допомоги, розширюючи можливості працевлаштування і залучаючи релігійних і громадських лідерів до співпраці з тим, щоб ці результати стали ще масштабнішими. На сьогоднішній день в рамках проекту більше 100 000 дівчаток змогли піти в школу, було підготовлено понад 6 600 акушерок, а майже 100 000 жінок пройшли професійне навчання.

Підтримка управління на основі широкої участі громадян і перетворення економіки. Банк допомагає країнам створювати всі умови для залучення інвестицій і забезпечувати безперервне надання державних послуг, просуваючись по шляху до досягнення стійкого розвитку. На методи діяльності державних органів та їх взаємодії з громадянами впливають і сучасні технології, які підвищують прозорість та ефективність надання послуг.

Вони залучають всі джерела фінансування та експертних знань для сприяння створенню сприятливих умов для інвесторів, особливо в приватному секторі. Завдяки цьому підходу перед урядами та компаніями відкриється більше можливостей для нарощування найважливішої інфраструктури, розширення доступу до цифрових технологій і створення робочих місць. Крім того, разом з країнами вона прагнуть здійснити швидкий перехід до цифрової економіки, за рахунок чого можна швидко підвищити продуктивність, розширити охоплення фінансовими послугами і створити нові робочі місця. У регіоні ведеться робота, мета якої до 2030 році підключити до інтернету всіх громадян, всі компанії і уряди країн Африки.

У березні 2020 року в рамках розширеної Ініціативи щодо бідних країн з великою заборгованістю (Хипкий) почалося списання боргів Сомалі, мета якого - допомогти країні скоротити їх обсяги з 5,2 млрд дол. США за станом на кінець

2018 року до 557 млн дол. США після досягнення нею приблизно через три роки «етапу завершення» програми Хипкий. Банк зіграв важливу роль в наданні Сомалі допомоги в подоланні цього рубежу, в тому числі надавши в 2019 фінансовому році 140 млн дол. США в якості грантів до погашення простроченої заборгованості і 475 млн дол. США у вигляді фінансування на цілі підтримки політики в області розвитку, щоб сприяти нарощуванню потенціалу держави, поліпшення якості фінансового управління, підвищенню прозорості, а також економічному зростанню в інтересах всіх верств населення за провідної ролі приватного сектора.

Нейтралізація чинників, що сприяють нестабільності і конфліктам. Подолання нестабільності, конфліктів і насильства (НKN) є одним із пріоритетних завдань Плану розвитку людського капіталу в регіоні, оскільки ці проблеми як і раніше обмежують можливості. Обмежений доступ до освіти і професійного навчання, і багато молодих людей майже не володіють навичками, затребуваними на ринку. Перепони сковують зростання приватного сектора, і мало хто з тих, хто шукає роботу може її отримати. Проблеми в сфері безпеки ускладнюють надання державних послуг і знижують їх якість.

У 2020 фінансовому році Банк інвестував в країни з НKN 2,5 млрд дол. США. У Центральноафриканській Республіці, яку з часу здобуття незалежності в 1960 році не раз охоплювали спалахи насильства і конфлікти, в лютому 2019 року було підписано мирну угоду, після чого Банк допоміг країні підвищити якість державного управління, розпорядження державними фінансами і надання послуг. Крім того, Банк провів аналітичне дослідження, за підсумками якого запропонував країні способи забезпечення економічного зростання в інтересах всіх верств населення, в тому числі за рахунок підвищення якості державних послуг, зміцнення громадського договору, розширення податкової бази та модернізації системи оподаткування.

Спираючись на ці досягнення, Банк буде нарощувати масштаб інвестицій і високоефективних заходів, в тому числі надаючи в рамках MAP-19 додаткове фінансування на здійснення транскордонних програм в країнах регіону Сахель,

басейну озера Чад і Африканського Рогу. В ході цієї роботи також буде приділятися увага до різних ризиків і можливостей для жінок і чоловіків в умовах НКН.

Сприяння пом'якшенню наслідків змін клімату та адаптації до них. З огляду на те, що бідні верстви населення Африки найбільшою мірою страждають від змін клімату, одним із першочергових завдань є інвестування коштів у забезпечення кліматичної стійкості. В регіоні встановлені нові цільові показники, які передбачають комплексне управління ландшафтами площею понад 60 млн гектарів в 20 країнах, поліпшення умов життя 10 млн фермерів за рахунок впровадження кліматозберігаючих методів сільськогосподарського виробництва, а також збільшення потужності електростанцій на поновлюваних джерелах енергії з 28 до 38 гігават.

І бізнес-план протидії зміні клімату в Африці (АСВР), здійснення якого почалося в 2015 році, і оновлений «АСВР нового покоління» втілюють відданість Групи Банку принципу всебічного обліку проблем клімату в процесі розвитку. Станом на грудень 2019 року Банк надав фінансування в обсязі понад 30 млрд дол. США на здійснення 312 проектів, що перевершує цільовий показник залучення коштів на 2020 рік. Оновлений план спирається на результати і досвід здійснення початкового АСВР і покликаний дати імпульс до реалізації сміливою стратегії масштабних заходів з протидії зміні клімату.

Активізація підтримки регіональної інтеграції в Африці. З метою вирішення першочергових проблем 54 країн континенту в даний час Група Банку розширює підтримку регіональної інтеграції, в тому числі шляхом стимулювання зв'язків з Північною Африкою. Основну увагу приділяють покращенню зв'язності за рахунок розвитку інфраструктури транспорту, енергетики і цифрових технологій, підтримки торгівлі і формування ринків, підвищенню якості людського капіталу шляхом створення можливостей для формування професійних навичок, розширення прав і можливостей жінок і боротьби з хворобами і пандеміями, а також підвищенню стійкості до потрясінь за рахунок заходів в таких областях, як рослинництво і тваринництво,

продовольча безпека, протидія зміні клімату, переміщення населення і транскордонні води. Ми також ставимо собі за мету нейтралізацію чинників, що сприяють нестабільності на Африканському Розі, в басейні озера Чад і в регіоні Сахель.

Регіональна програма вдосконалення систем епідеміологічного нагляду діє в 16 країнах і передбачає фінансування в обсязі 629 млн дол. США. Вона дозволяє зміцнювати системи охорони здоров'я і співробітництво між країнами в справі виявлення спалахів інфекційних захворювань та боротьби з ними. Крім того, Банк надав 250 млн дол. США для надання Замбії, Ефіопії і Африканського Союзу допомоги в здійсненні проекту створення Африканських центрів з профілактики захворювань і боротьби з ними, завдання яких - протидіяти поширенню інфекційних захворювань і вирішувати проблеми суспільної охорони здоров'я в масштабі регіонів і континенту в цілому. В даний час в рамках обох проектів залучені кошти для надання країнам допомоги в придбанні лабораторного обладнання та нарощуванні їх потенціалу протидії пандемії COVID-19.

Нашестя сарани ставить під загрозу продовольчу безпеку і джерела доходів мільйонів людей в регіоні. Банк допомагає країнам протистояти цій загрозі, виділивши 500 млн дол. США в рамках Програми екстрених заходів по боротьбі з сараною на організацію моніторингу та знищення скупчень сарани, на допомогу людям у збереженні їх майна та подоланні економічних наслідків навали сарани, а також на зміцнення національних систем забезпечення готовності. Фінансування, надане в рамках цієї програми Кенії, Сомалі, Уганді і Ефіопії, підкріпить заходи боротьби з сараною, що приймаються цими країнами.

2) Сприяння Всесвітнього банку Східній Азії і Тихоокеанському регіону.

У 2020 фінансовому році Всесвітній банк затвердив надання регіону кредитних коштів в розмірі 7,3 млрд дол. США на здійснення 77 операцій, в тому числі 4,8 млрд дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МБРР, і 2,5

млрд дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МАР. Банк також уклав з трьома країнами угоди про надання консультаційних послуг на оплатній основі на загальну суму близько 4 млн дол. США.

У своїй роботі в регіоні Банк приділяє першочергову увагу трьом основним аспектам: розвитку людського капіталу та сприянню соціальній інтеграції, економічному зростанню на основі розвитку приватного сектора, а також підвищенню стійкості до потрясінь і зміни клімату.

Розвиток людського капіталу є одним із пріоритетних завдань для Індонезії. Банк надає 600 млн дол. США для фінансування програми «Сімейна надія», розробленої урядом, щоб допомогти посилити системи соціального захисту і вивести найбідніші громади країни з порочного кола бідності. В даний час ця програма надає можливість здійснювати обумовлені грошові трансферти і допомагає 10 млн сімей поліпшити поведінку, успішність і стан здоров'я дітей за рахунок інвестицій в їх розвиток. Крім того, Банк надає підтримку Проекту зміцнення інституційного потенціалу з метою підвищення якості послуг для сіл, щоб сприяти ефективному витрачання бюджетних коштів обсягом близько 8 млрд дол. США, що спрямовуються приблизно в 75 000 індонезійських сіл із загальним числом жителів майже 176 млн чоловік. Під час пандемії COVID-19 уряд використовує ці кошти для підтримки рівня доходу, надання інформації з питань охорони здоров'я та допомоги громадам в пом'якшенні медичних, економічних і соціальних наслідків кризи.

У Лаоській Народній-Демократичній Республіці показники недоїдання матерів і дітей свідчать про втрату людського капіталу, яка може становити приблизно 2,4 відсотка ВВП в рік. Продуктивність праці дитини, яка народилася сьогодні в Лаоській Народній-Демократичній Республіці, складе лише 45 відсотків від тієї, на яку можна було б розраховувати за умови надання дітям можливості отримання повноцінної освіти і забезпечення охорони здоров'я. Банк сприяє втіленню в життя довгострокової міжгалузевої програми подолання недоїдання, проводячи кілька операцій в провінціях, де рівень відставання дітей у рості перевищує 40 відсотків.

На Філіппінах Банк надає підтримку здійсненню Проекту розвитку сільських районів країни, надавши 570 млн дол. США з метою сприяння збільшенню доходів сільських жителів і підвищенню продуктивності фермерських та риболовецьких господарств по всій країні. В інтересах 323 500 жителів країни, 46 відсотків яких складають жінки, в рамках цього проекту були прокладені дороги, що з'єднують селянські господарства з ринками, побудовані системи іригації та питного водопостачання, здійснені проекти розвитку сільськогосподарського підприємництва та заходи щодо збереження прибережних і морських ресурсів. За даними опитувань, дохід селянських і риболовецьких домогосподарств, які отримали вигоду завдяки цьому проекту, виріс в середньому на 36 відсотків.

Сприяння економічному зростанню за рахунок залучення приватного сектора. Розширення можливостей приватного сектора і створення сприятливих умов для інвестицій і впровадження інновацій є запорукою забезпечення сталого економічного зростання в регіоні. Банк допомагає таким країнам, як Індонезія, Фіджі і Філіппіни, в проведенні реформ економічної політики, які сприяють зростанню приватного сектора. Крім того, Банк надає консультаційні послуги, щоб допомогти ряду країн, включаючи Китай, Малайзію і Таїланд, в створенні більш сприятливих умов для ведення бізнесу. З метою заохочення підприємництва та інновацій Банк реалізує заходи політики і програми підтримки мікро-, малих і середніх підприємств на Філіппінах, а також здійснює інвестиції в інтересах заохочення конкуренції і розвитку торгівлі в Лаоській Народно-Демократичній Республіці та М'янмі. Банк допомагає розширювати доступ до фінансування шляхом здійснення порядку денного в області фінансових технологій, надаючи країнам можливість використовувати переваги фінансових технологій і керуючи при цьому потенційними ризиками. Крім цього, Банк проводить оцінки рівня розвитку фінансових технологій у В'єтнамі і на Філіппінах і підвищує доступність кредитів для жінок-фермерів, малих і середніх підприємств в Камбоджі і Незалежній Державі Самоа.

Підвищення стійкості до потрясінь і зміни клімату. Країни регіону в значній мірі схильні до впливу зміни клімату, однак вони впроваджують інновації, покликані активізувати дії щодо пом'якшення його наслідків. Спільно з Китаєм Банк сприяє економічному зростанню, надаючи підтримку розробленому урядом національному механізму торгівлі викидами, реформуванню енергетичної галузі та впровадженню орієнтованих на кінцевий результат механізмів боротьби з забрудненням повітря. Крім цього, Банк допомагає проведенню реформ економічної політики у В'єтнамі і в Лаоській Народно-Демократичній Республіці, надаючи фінансову підтримку політики в області розвитку з акцентом на «зелене зростання» і кліматичну проблематику, а також надає В'єтнаму і Таїланду аналітичні та консультаційні послуги з питань встановлення тарифів на викиди вуглецю.

Використовуючи інноваційні механізми фінансування, Банк допомагає країнам здійснювати інвестиції в кліматозберігаючі методи сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення продовольчої безпеки, а також в стійку до зміни клімату інфраструктуру, що забезпечує можливість протистояння погодним катаклізмам. У В'єтнамі найбільш уразливим до зміни клімату районом країни є густонаселена низинна дельта річки Меконг. Тут проживають 20 млн чоловік, і джерелом засобів до існування для багатьох з них є вирощування рису. Комплексний проект підвищення стійкості до зміни клімату і стабільності джерел доходів з бюджетом 310 млн дол. США сприяє впровадженню тут більш кліматично стійкої практики водо- і землекористування та, разом з тим, підвищенню економічного добробуту сільських громад, а також забезпечує впровадження в регіоні дельти Меконгу методів комплексного кліматозберігаючого планування.

3) Сприяння Всесвітнього банку Європі і Центральній Азії.

У 2020 фінансовому році Всесвітній банк затвердив надання регіону кредитних коштів в розмірі 7,2 млрд дол. США на здійснення 64 операцій, в тому числі 5,7 млрд дол. США у вигляді зарезервованих коштів МБРР і 1,5 млрд дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МАР. Банк також уклав з

сімома країнами 39 угод про надання консультаційних послуг на оплатній основі на загальну суму близько 75 млн дол. США.

Банк прагне сприяти в досягненні країнами їх цілей в області розвитку, приділяючи при цьому особливу увагу поліпшенню результатів у сфері охорони здоров'я, вдосконалення систем освіти, розвитку професійного навчання та забезпечення сталого і стабільного зростання економіки. З метою приборкання пандемії COVID-19 на перше місце ставиться нарощування потенціалу та підвищення ефективності системи охорони здоров'я, а також забезпечення соціального захисту. Поліпшення показників в галузі освіти доповнює ініціативи в сфері охорони здоров'я і допомагає клієнтам прискорити розвиток людського капіталу, що дозволяє забезпечити людям більш високий рівень життя на всьому протязі їх життєвого шляху. У партнерстві з країнами регіону Банк допомагає їм стати на шлях соціально справедливого та сталого економічного зростання, а також підвищити свою стійкість до зміни клімату і пом'якшити його можливі причини. Крім фінансування, надаються консультаційні послуги, покликані допомогти країнам подолати наслідки пандемії і вплинути на масштаби, спрямованість і ступінь впливу заходів, які вживаються урядами країн регіону.

Удосконалення систем охорони здоров'я заради підвищення ефективності і порятунку життів. Банк допомагає країнам вдосконалювати їх системи охорони здоров'я шляхом підвищення ефективності та модернізації будівель і устаткування. Поширення на початку 2020 року пандемії COVID-19 збільшило потребу в більш якісних системах охорони здоров'я, здатних звести до мінімуму втрати людських життів і поліпшити показники стану здоров'я всіх і кожного. У квітні 2020 року Банк активував опціон відстроченої вибірки кредитних коштів у разі природної катастрофи, за яким Сербії було надано 15 млн євро з метою сприяння нарощуванню потенціалу ефективного реагування інституційної і правової системи країни на матеріальні і бюджетно-фінансові наслідки надзвичайних ситуацій в сфері охорони здоров'я і стихійних лих. Це

дозволило країні оперативно отримати фінансування, необхідне для боротьби з COVID-19.

У 2020 фінансовому році Таджикистан першим з держав регіону, хто приєднався до Глобального фонду фінансування в інтересах жінок, дітей і підлітків - глобальній платформі, створеній з метою більш ефективного вирішення проблем охорони здоров'я та харчування за рахунок посилення координації роботи донорів і більш ефективного використання внутрішніх і міжнародних ресурсів.

Консультаційними та аналітичними послугами Банку є рекомендації з питань економічної політики, що допомагають урядам приймати поінформовані рішення щодо пріоритетів в області розвитку. У випущеній Банком в квітні 2020 року доповіді про економіку регіону була дана оцінка впливу COVID-19 на економічне зростання та надані рекомендації щодо заходів, спрямованих на нарощування ефективності систем охорони здоров'я, підтримку малого бізнесу і зміцнення систем соціального захисту, особливо бідних і найбільш вразливих верств населення.

Нарощування потенціалу за рахунок інвестицій в людський капітал. Надання якісної медичної допомоги та забезпечення належного рівня освіти - це запорука розвитку людського капіталу і життєво важлива умова для того, щоб діти, ставши дорослими, змогли досягти успіху і благополучно існувати в швидко змінюваному світі. Згідно з Індексом людського капіталу, жителі Європи і Центральної Азії можуть демонструвати протягом життя високі рівні продуктивності за умови, що в дитинстві та підлітковому віці в їх людський капітал були інвестовані серйозні кошти. Банк в тісній співпраці з партнерами повертає цільові інвестиції, здатні поліпшити показники стану здоров'я та освіти і надати людям можливість повністю розкрити свій потенціал.

В рамках проекту «Інновації, інклюзивність і якість» Грузії надається 103 млн дол. США на розширення доступності дошкільної освіти та підвищення якості освіти та умов для навчання в навчальних закладах усіх ступенів. Завдяки цьому проекту будуть покращені умови навчання 116 000 учнів по всій

країні, 1 600 вчителів і вихователів пройдуть курси підвищення кваліфікації і буде побудовано 65 нових шкіл.

Проект сприяння розвитку дітей раннього віку, що передбачає фінансування в обсязі 60 млн дол. США, допомагає Узбекистану підвищити якість дошкільної освіти, налагодити партнерські відносини з приватним сектором і створити можливості для систематичної оцінки якості освіти і активного використання цієї інформації в процесі розробки політичних рішень, стратегічного планування та моніторингу. Більше 1 млн дітей, в тому числі 540 000 дівчаток, будуть забезпечені сучасним, зручним для дітей обладнанням, меблями та навчальними матеріалами. Більш 20 000 вихователів і працівників дошкільних установ проходять навчання новим методикам розвитку дітей раннього віку.

Підвищення стійкості до зміни клімату і стихійних лих. За останні 30 років країни Європи і Центральної Азії пережили приблизно 500 великих повеней і землетрусів, в результаті яких загинули 50 000 і постраждали 25 млн людей. Приблизно третина столичних міст в регіоні в якийсь момент були зруйновані землетрусом або повінню, а посухи та інші стихійні лиха продовжують знищувати джерела коштів для існування, від чого непропорційно великою мірою страждають найбідніші і найвразливіші верстви населення. В даний час здійснюється кілька операцій, покликаних допомогти країнам пом'якшити наслідки лих, пов'язаних з впливом зміни клімату, підвищити ступінь їх готовності та ефективність заходів щодо ліквідації наслідків таких лих. Банк першим з міжнародних фінансових установ надав допомогу Хорватії після землетрусу, що стався в березні 2020 року. Він допоміг провести оперативну оцінку потреб, а в червні 2020 року затвердив Проект ліквідації наслідків землетрусу і відновлення готовності системи громадської охорони здоров'я до роботи в надзвичайних ситуаціях з бюджетом 200 млн дол. США. Цей проект допоможе відновити найважливіші державні послуги і розробити програму фінансової підтримки капітального ремонту житлового фонду.

У Туреччині проект «Стійкі міста» з обсягом фінансування 133 млн дол. США допомагає вдосконалювати сталий розвиток міського господарства шляхом надання технічної допомоги, проведення техніко-економічних досліджень і ОВНС, а також здійснення інвестицій в інфраструктуру. Крім того, Туреччина направляє ще 325 млн дол. США, отримані в рамках Проекту інтеграції відновлюваних джерел енергії, на створення і вдосконалення інфраструктури, ставлячи своїм завданням включення вітряних електростанцій в єдину енергосистему і передачу виробленої ними електроенергії в різні райони країни.

У Північній Македонії в рамках Проекту забезпечення енергоефективності державного сектора виділено 27 млн дол. США на скорочення енергоспоживання та сприяння розробці та впровадженню механізму стійкого фінансування заходів щодо забезпечення енергоефективності державного сектора. Завдяки цьому покращуються умови життя майже 97 000 чоловік. Проект допоможе заощадити за рахунок енергозбереження майже 4 млн дол. США на рік і знизити енергоспоживання приблизно на 2,5 млрд мегаджоулей за 20 років.

Зміцнення співпраці в регіоні. Здійснюючи регіональні і міжрегіональні ініціативи, Банк допомагає поглиблювати співпрацю, підвищувати зв'язність і розвивати транскордонну торгівлю. Проект сприяння передачі електроенергії і торгівлі нею між країнами Центральної і Південної Азії з бюджетом 592 млн дол. США створює умови для стійкої торгівлі електроенергією між Афганістаном, Киргизькою Республікою, Пакистаном і Таджикистаном. Регіональний проект модернізації гідрометеорологічної служби країн Центральної Азії з бюджетом 32 млн дол. США допомагає підвищити точність зібраних в Центральній Азії гідрологічних і метеорологічних даних, а багатоетапна Програма розвитку регіональних шляхів сполучення в Центральній Азії забезпечує поліпшення комунікацій, торгових і логістичних зв'язків і сприяє розвитку сталого туризму в регіоні.

4) Сприяння Всесвітнього банку Латинській Америці і Карибському басейну.

У 2020 фінансовому році Всесвітній банк затвердив надання регіону кредитних коштів в розмірі 7,8 млрд дол. США на здійснення 67 операцій, в тому числі 6,8 млрд дол. США у вигляді зарезервованих коштів МБРР і 1 млрд дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МАР. Банк також уклав з двома країнами шість угод про надання консультаційних послуг на оплатній основі на загальну суму 2 млн дол. США.

Діяльність в регіоні передбачає три основні напрями. Перший з них - сприяння економічному зростанню в інтересах усіх верств населення за рахунок підвищення продуктивності, конкурентоспроможності, прозорості та підзвітності, інтеграція груп населення, які традиційно знаходилися в соціальній ізоляції, в тому числі корінних жителів, нащадків вихідців з Африки та представників сільських громад, а також залучення приватних інвестицій. Другий напрямок - інвестиції в людський капітал, покликані підготувати людей до викликів і можливостей, створюваних зміною характеру праці. Третій напрям - підвищення стійкості, що дозволяє країнам більш ефективно справлятися з потрясіннями - такими, як стихійні лиха, економічна нестабільність, міграція, злочинність і насильство, а також інфекційні захворювання, - і протистояти їм.

Сприяння економічному зростанню в інтересах всіх верств населення. Банк ставить собі за мету сприяння економічному зростанню в інтересах всіх верств населення і соціального розвитку за рахунок підвищення продуктивності, посилення підзвітності та розширення можливостей. Банк допоміг Мексиці тісніше пов'язати між собою біологічні коридори країни, щоб зберегти і захистити її біорізноманіття. В ході цієї роботи за рахунок застосування безпечних для біорізноманіття методів вдалося зберегти більше 81 000 га, вигоду отримали майже 13 000 виробників, була надана допомога в створенні більш ніж 42 ділових альянсів з покупцями і розроблені стандарти безпечних для біорізноманіття товарів. У Гондурасі Проект забезпечення

конкурентоспроможності сільських районів з бюджетом 30 млн дол. США допоміг підвищити продуктивність і конкурентоспроможність дрібних виробників за рахунок сприяння їх об'єднанню в виробничі альянси. В результаті доходи таких виробників зросли приблизно на 28 відсотків, принісши вигоду 7 200 сільських сімей. У Колумбії проведені за підтримки Банку реформи в сфері політики дозволили знизити на 24 відсотки рівень забруднення повітря в найбільших містах, збільшити виробництво електроенергії з екологічно чистих джерел в сільських районах і розширити доступ до питної води для півмільйона людей.

Інвестиції в людський капітал. Банк прагне забезпечувати всім і кожному доступ до послуг охорони здоров'я та освіти, необхідним для того, щоб люди могли використовувати можливості, що відкриваються економічним зростанням в інтересах всіх верств населення і швидко мінливим ринком праці. Банк допоміг поліпшити якість послуг освіти та охорони здоров'я в Гаїті, де доступ до якісної освіти отримали 240 000 дітей, а до послуг з охорони здоров'я матері і дитини - понад 1,2 млн осіб. Завдяки проведеним Банком заходам вдалося також в значній мірі перервати поширення холери - з січня 2019 року не було зафіксовано жодного підтвердженого лабораторно випадку цієї хвороби. У Бразилії Банк допомагав удосконалювати програму обумовлених грошових трансфертів Bolsa Família, бенефіціарами яких є майже 47 млн осіб. Ця програма також допомогла підвищити показник відвідуваності шкіл, який досяг 91 відсотка.

В рамках протидії пандемії COVID-19 Банк затвердив нові проекти для Аргентини, Гаїті, Парагваю та Еквадору на загальну суму 100 млн дол. США, застосувавши розроблений Групою Банку механізм оперативного фінансування. Мета цих заходів - звести до мінімуму кількість людських жертв і підвищити ефективність систем охорони здоров'я. Серед додаткових заходів необхідно відзначити активацію опціонів відстроченої вибірки кредитних коштів у разі природної катастрофи в Гондурасі, Домініканській Республіці, Колумбії і Панамі.

Підвищення стійкості до потрясінь. Пандемія COVID-19 висвітлила необхідність нарощувати стійкість до майбутніх пандемій і кризових ситуацій у сфері охорони здоров'я. У травні 2020 року Банк прийняв рішення про надання Еквадору позики в розмірі 500 млн дол. США на цілі підтримки політики в області розвитку, щоб допомогти країні в боротьбі з пандемією, усуненні перепон до розвитку приватного сектора, відновленні економіки і забезпеченні в довгостроковій перспективі ефективності державного сектора і стійкості податково-бюджетної сфери.

Крім того, Латинська Америка і Карибський басейн - це регіон, де найчастіше в світі відбуваються стихійні лиха, а зміна клімату ще більше погіршує їх вплив. Для вирішення цієї проблеми Банк робить упор на підвищенні якості інфраструктури, здатної протистояти ураганам та іншим стихійним лихам. У Домініканській Республіці Банк підвищив якість послуг санітарії, якими користуються майже 143 000 чоловік, здійснивши інвестиції в нові системи каналізації, водоочищення і видалення відходів. У Гаїті Банк надав допомогу в удосконаленні інфраструктури і підвищення готовності до стихійних лих, в забезпеченні електроенергією понад 233 000 чоловік і в будівництві всесезонних доріг, якими зможуть користуватися понад 2 млн осіб. Крім того, завдяки здійсненню цього проекту понад 60 000 чоловік отримали доступ до чистої питної води.

Використання консультаційних послуг, технічної допомоги та організаційного потенціалу. Прагнучи надати країнам регіону допомогу в досягненні їх цілей в області розвитку, Банк доповнює фінансування наданням консультацій, технічного сприяння і поглиблених аналітичних послуг. В опублікованій в листопаді 2019 року доповіді було привернуто увагу до проблем, з якими стикаються країни, що приймають безпрецедентний за величиною потік біженців з Венесуели. Доповідь стала дієвим і заснованим на фактичних даних інструментом для розробки заходів політики, які допомагають як мігрантам, так і приймаючим їх громадам. В Еквадорі Банк спільно з ООН

провів збір даних для оцінки потреб у медичній допомозі та освіті приблизно 400 000 венесуельських мігрантів, що знаходяться в цій країні.

Спільно з Центральньоамериканською інтеграційною системою, НАСА і Управлінням ООН щодо зниження ризику лих Банк вживав заходів щодо підвищення стійкості країн Центральної Америки до потрясінь, виявляючи взаємозв'язок між управлінням, міським плануванням, зміною клімату та управлінням ризиками стихійних лих. Спільно з Міжамериканським банком розвитку Банк допоміг Гондурасу оновити його методологію оцінки бідності, що підготувало ґрунт для підвищення адресності програми соціального захисту. У Колумбії Банком надаються консультаційні послуги, що дозволили поліпшити якість управління системою освіти в країні та активніше залучати батьків до цієї роботи. У лютому 2020 року Банк організував в Коста-Ріці конференцію країн Центральної Америки «Краще розуміти ризики», в якій взяли участь понад 700 представників 22 країн, обговорили способи впровадження інновацій в галузі управління ризиками стихійних лих і забезпечення стійкості до потрясінь.

5) Сприяння Всесвітнього банку Близькому Сходу і Північній Африці.

Світовий банк затвердив надання регіону кредитних коштів в розмірі 3,6 млрд дол. США на здійснення 22 операцій, в тому числі 3,4 млрд дол. США у вигляді зарезервованих коштів МБРР і 203 млн дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МАР. Ще 103 млн дол. США були спрямовані на здійснення проектів на Західному березі річки Йордан і в секторі Газа. Банк надав 140 консультаційних послуг і аналітичних матеріалів, а дохід від угод про надання консультаційних послуг на оплатній основі досяг 65 млн дол. США. Розширена програма консультаційних послуг продовжує забезпечувати подальшу підтримку процесу реформ в країнах.

В даний час Банк допомагає країнам регіону стабілізувати їхню економіку і згладити численні потрясіння, викликані пандемією COVID-19, колапсом світових цін на нафту і гальмуванням економічної активності на місцях. Банк як і раніше прагне допомагати країнам в перетворенні їх моделей економічного

зростання за рахунок проведення структурних реформ, що сприяють відкриттю ринків і створенню нових і більш широких можливостей для численних молодих жителів регіону. З цією метою Банк допомагає країнам ефективно використовувати потенціал людського капіталу і цифрових технологій, створювати конкурентні ринки. Крім того, Банк сприяє миру і стабільності в регіоні, допомагаючи зміцнювати суспільний договір між громадянами і владою, надаючи підтримку регіональних ринків і підвищуючи стійкість до потрясінь, що дозволяє попереджати і пом'якшувати наслідки конфліктів і зміни клімату.

Відновлення громадського договору. Всесвітній банк прагне відновлювати узи між громадянами і державою за рахунок збільшення зайнятості та розширення економічних можливостей в приватному секторі, залучення громадян до участі, розширення прав і можливостей вразливих категорій населення, підвищення якості суспільних послуг та вдосконалення державного управління. У Тунісі Банк надав 100 млн дол. США, щоб допомогти уряду ефективно використовувати потенціал цифрових технологій і підвищити якість надання послуг в сфері соціального захисту та освіти. Цілями проекту є забезпечення доступності таких послуг для вразливих категорій населення - наприклад, малозабезпечених, сільських жінок, неписьменних і інвалідів, а також розвиток здатності систем державного управління підтримувати зворотний зв'язок з громадянами з метою підвищення підзвітності. Метою здійснюваного в Йорданії проекту «Молодь, технології і робочі місця» з бюджетом 200 млн дол. США (включаючи 37 млн дол. США з коштів Глобального механізму пільгового фінансування) є розширення можливостей працевлаштування молоді та спектра цифрових державних послуг. Проект покликаний ефективно використовувати наявний в Йорданії потенціал для розвитку цифрової економіки країни та залучення кваліфікованих кадрів в інтересах економічного зростання і створення нових робочих місць. На Західному березі річки Йордан і в секторі Газа здійснюється проект з бюджетом 9 млн дол. США, який допоможе владі Палестинської автономії налагодити

інвестиції в розвиток дітей раннього віку за рахунок сприяння в організації допологового патронажу вагітних жінок, забезпечення дітей харчуванням, спостереження за їх ростом і створення можливостей для дошкільного навчання. При цьому передбачається вжиття заходів щодо підвищення доступності дошкільних установ для палестинських дітей і поліпшення якості навчання в них.

У лютому 2020 року Банк офіційно представив доповідь «Конвергенція: п'ять найважливіших кроків по інтеграції відстаючих районів і районів-лідерів на Близькому Сході і в Північній Африці». У доповіді було показано, що розширення можливостей і соціальних послуг в районах, «економічно віддалених» від великих міст, є ключовою умовою для прискорення економічного зростання і соціальної інтеграції.

Розширення регіональної співпраці. Регіон Близького Сходу і Північної Африки залишається найменш економічно інтегрованим в світі: частка торгівлі в рамках регіону становить всього 10 відсотків від загального обсягу торгівлі. Банк акцентує увагу на розвитку регіональних ринків за рахунок ефективного використання наявних в регіоні природних і трудових ресурсів і капіталу. За підтримки Арабської координаційної групи та інших партнерів Банк допомагає формувати регіональний енергетичний ринок. Першим етапом є створення Панарабського ринку електроенергії, покликаною об'єднати національні енергосистеми. Після того, як регіональний енергетичний ринок стане повністю взаємопов'язаним і запрацює в повну силу, він буде другим за величиною після європейського. Банк також працює над розширенням регіональної співпраці і посиленням економічної інтеграції в рамках Ініціативи країн Африканського Рогу. В даний час в цій структурі головує Джібуті, а іншими її учасниками є Кенія, Сомалі, Еритрея і Ефіопія.

Підвищення стійкості до потрясінь. Фактори кліматичної уразливості і розповзання конфліктів залишаються важким тягарем для регіону. Банк допомагає країнам нарощувати їх потенціал протидії таким потрясінням. Здійснюваний в Марокко проект з бюджетом 275 млн дол. США допоможе

країні зміцнити потенціал подолання фінансових наслідків стихійних лих і потрясінь, обумовлених кліматичними факторами, і модернізувати інституційні механізми управління ризиками стихійних лих.

Банк підтримує зусилля країн щодо подолання пандемії COVID-19, проводячи екстрені операції, спрямовані, в першу чергу, на забезпечення поставок найважливіших товарів медичного призначення для систем охорони здоров'я. Ці заходи підтримки включають фінансування, консультування щодо стратегічних питань і надання технічної допомоги, з тим щоб допомогти країнам задовольнити нагальні потреби в сфері охорони здоров'я і уповільнити поширення захворювання. Крім того, Банк разом з партнерами займається наданням допомоги фізичним особам, громадам і компаніям в регіоні, щоб допомогти їм стабілізувати доходи і прискорити відновлення економіки.

Сприяння оздоровленню економіки та економічних перетворень. Банк надає важливу для порятунку людських життів допомогу в області розвитку громадам, які опинилися в скрутному становищі в результаті конфліктів. До числа цих заходів відноситься програма, яку Банк здійснює в Ємені, де конфлікт не вщухає з початку 2015 року. Ємен, який і до цього конфлікту був найбіднішою країною регіону, зараз зіткнувся, за даними ООН, з найважчою гуманітарною кризою в світі. Військові дії зруйнували економіку країни, знищили найважливіші об'єкти інфраструктури і привели до дефіциту продовольства, що загрожує перерости в голод. Перспективи для країни ще більш погіршуються через поширення COVID-19, потужні повені і нашествия сарани, і все це ставить Ємен на межу катастрофи.

Робота, яку Банк проводить в цій країні, спрямована, перш за все, на захист джерел доходів і сприяння процесам відновлення шляхом нарощування інституційного потенціалу, підвищення ефективності надання послуг, допомоги бідним і вразливим верствам населення, створення тимчасових робочих місць і підтримки приватного сектора. Спільно з ООН Банк надав для фінансування цих заходів 1,8 млрд дол. США.

Банк продовжує надавати підтримку зусиллям з відновлення в Іраку, де в рамках проекту «Надзвичайна операція в інтересах розвитку» надається допомога у відновленні послуг та інфраструктури в другому за величиною місті країни - Мосулі, де проживає 4 млн осіб. У числі заходів, що вживаються - відновлення трьох мостів, завдяки чому 1,5 млн чоловік знову отримали доступ до медичних і освітніх послуг, ринків і бізнесу, з'явилися нові можливості для працевлаштування. В рамках проекту ведуться також поставки і установка генераторів і кабелів, щоб знову забезпечити електрикою 1 млн споживачів - мешканців і компаній.

б) Сприяння Всесвітнього банку Південній Азії.

У 2020 фінансовому році Всесвітній банк затвердив надання регіону 11,7 млрд дол. США на реалізацію 61 операції, в тому числі 5,6 млрд дол. США у вигляді зарезервованих коштів МБРР і 6,1 млрд дол. США у вигляді коштів, зарезервованих МАР. Банк також надав 122 консультаційні та аналітичні послуги для восьми країн на загальну суму 83 млн дол. США, надавши технічні консультації з таких питань, як реформування сектора енергетики, участь жінок в якості робочої сили і зміна клімату.

Банк робить особливий акцент на заохоченні сталого економічного зростання в інтересах усіх верств населення, здійсненні інвестицій в людей і підвищенні стійкості до потрясінь. Головними напрямками допомоги, що надається Банком, є підтримка реформ у сфері економічної політики, що сприяють створенню робочих місць за провідної ролі приватного сектора, вирішення проблеми відставання в рості, що перешкоджає розвитку дітей, збільшення частки працюючих жінок, підтримка біженців, репатріантів і внутрішньо переміщених осіб і зменшення кліматичних ризиків, в тому числі за рахунок підвищення готовності до стихійних лих та ліквідації їх наслідків.

В рамках надання сприяння країнам в боротьбі з COVID-19 Банк допомагає їм здобувати життєво необхідні засоби захисту та товари медичного призначення, організовувати навчання дітей, надавати грошову допомогу і продовольство найуразливішим верствам населення, надавати підтримку

малому і середньому бізнесу, створювати робочі місця і підвищувати ефективність інститутів, забезпечуючи більш стійке повернення до нормального життя.

Підтримка сталого економічного зростання та створення робочих місць. У період відновлення темпи економічного зростання в Південній Азії можуть залишатися високими лише за умови прискорення темпів приросту інвестицій і експорту. Оскільки, згідно з розрахунками, в найближчі два десятиліття ринок праці будуть щомісяця поповнювати 1,5 млн осіб, найважливіше значення має створення робочих місць. Здійснюваний в Непалі проект з бюджетом 120 млн дол. США дозволить підвищити якість послуг з працевлаштування та поліпшити умови зайнятості майже 100 000 молодих людей, в першу чергу, жінок. Пакистану надається 700 млн дол. США в порядку додаткового фінансування проекту спорудження гідроелектростанції Дасу; її введення в лад допоможе зробити виробництво енергії в країні в цілому менш витратним, що сприятливо позначиться на становищі мільйонів споживачів і здешевить електроенергію. Гідроелектростанція вироблятиме більшу частину електроенергії в літні місяці, коли попит на неї найбільш високий, і це дозволить скоротити число збоїв енергопостачання. В Афганістані пакет фінансування обсягом 99 млн дол. США призначений для сприяння здійсненню двох проектів будівництва електростанцій на природному газі, що дозволить наростити виробництво електроенергії в країні і привернути приватне фінансування в енергетичну галузь. Цей пакет включає гарантії з боку MAP і фінансування по лінії Механізму підтримки приватного сектора MAP-18, а також передбачає залучення позик IFC і гарантій MIGA.

В Індії здійснюваний в штаті Махараштра проект з бюджетом 210 млн дол. США допоможе дрібним селянським господарствам отримати вихід на місцеві і експортні ринки, збільшити інвестиції приватного сектора в сільськогосподарські виробничо-збутові ланцюги, підвищити продуктивність, пом'якшити коливання цін і забезпечити стабільність врожаїв зернових. Проект буде здійснюватися у всіх 36 округах штату і дозволить поліпшити становище

понад 1 млн селянських господарств. Очікується, що не менше 43 відсотків учасників проекту - селян і найманих працівників - складуть жінки.

Інвестиції в людський капітал та підтримка економічного зростання в інтересах усіх верств населення. З метою нарощування людського капіталу як рушійної сили економічного зростання Банк надає регіону допомогу в області поліпшення доступу до освіти і підвищення його якості, вирішення проблем дитячої низькорослості і недоїдання, зміцнення систем охорони здоров'я та вдосконалення медичного обслуговування, розширення систем соціального захисту для надання підтримки найбільш вразливим верствам населення. У Пакистані Банк направив 436 млн дол. США на підвищення якості медичних і освітніх послуг для бідних і уразливих домогосподарств і їх соціального захисту в провінціях Белуджистан, Хайбер-Пахтунхва і Пенджаб. Ці проекти дозволять підняти якість послуг і підвищити ступінь охоплення ними, поліпшити якість дошкільної освіти, надати можливості для навчання дітей у початковій і середній школі і розробити більш дієві програми економічної і соціальної інтеграції. У грудні 2019 року Банк провів також стоденну кампанію «Дівчатка вчать, жінки заробляють», головною метою якої було розширення можливостей для навчання та працевлаштування пакистанських дівчаток і жінок.

У Бангладеші завдяки проекту розвитку муніципальних систем водопостачання та каналізації з бюджетом 100 млн дол. США не менше 600 000 чоловік отримають доступ до джерел більш чистої води і систем каналізації. Крім того, в рамках проекту в кількох муніципалітетах будуть створені спеціально обладнані місця для миття рук, щоб поліпшити гігієнічну ситуацію як в рамках боротьби з COVID-19, так і в більш довгостроковій перспективі.

Підвищення стійкості до конфліктів і зміни клімату. У Південній Азії відзначається підвищення ризику виникнення конфліктів і нестабільності, що призводить до зростання числа переміщених осіб. У співпраці з партнерами Банк працює над наданням основних послуг як переміщеним особам, так і приймаючим їх громадам. У Бангладеші Банк затвердив три операції на

загальну суму 350 млн дол. США, щоб допомогти в задоволенні потреб громад і переміщених осіб народності рохінджа. Здійснення трьох проектів дозволить надати майже 4 млн чоловік доступ до послуг у сфері охорони здоров'я, освіти і планування сім'ї, а також боротися з гендерним насильством шляхом профілактики цього явища і протидії йому.

Цей регіон також украй уразливий до наслідків зміни клімату, в тому числі до стихійних лих і підвищення рівня моря і температури. Для вирішення цієї проблеми необхідно нарощувати потенціал на місцях. В Індії проект з бюджетом 80 млн дол. США дозволить підвищити ефективність водокористування і продуктивність більше 400 000 дрібних селянських господарств, жінок і скотарських громад в штаті Хімачал- Прадеш. Вперше в Південній Азії Банк активував опціон відстроченої вибірки коштів в розмірі 10 млн дол. США у разі природної катастрофи, щоб допомогти Мальдівським островам пом'якшити вплив ризиків і чинників уразливості, що виникли в зв'язку з COVID-19. В Бутані фінансування в розмірі 15 млн дол. США, надане в рамках ООВС ПК, буде направлено на сприяння проведенню реформ в сфері управління кліматичними ризиками і ризиками стихійних лих, в тому числі спалахів захворювань. У Непалі Банк надав додатково 200 млн дол. США на здійснення проекту з відновлення житла після землетрусу. Ці кошти підуть на відновлення ще 87 000 будинків в 32 округах, які постраждали від землетрусу 2015 року, а також на надання сім'ям грантів на забезпечення сейсмостійкості відремонтованого житла. В Індії проект з бюджетом 400 млн дол. США допоможе уряду створити інституційну структуру з управління басейном річки Ганг і здійснити інвестиції в боротьбу із забрудненням повітря в розташованих в цьому річковому басейні містах.

Сприяння регіональної інтеграції. Банк надає підтримку розвитку транскордонної торгівлі, транспортній та енергетичній структурній зв'язності, а також забезпечення довгострокової безпеки водопостачання, екологічної стійкості та стабільності в Південній Азії, яка залишається одним з найменш економічно інтегрованих регіонів світу. У Бангладеші програма з бюджетом

500 млн дол. США дозволить розширити і відремонтувати національну автомагістраль довжиною 260 км, що буде сприяти розвитку торгівлі в регіоні і підвищенню рівня життя понад 20 млн сільських жителів. Регіональний проект з бюджетом 50 млн дол. США сприятиме створенню партнерства для боротьби з пластиком сміттям в транскордонних річкових системах і морях регіону.

У підготовленій Банком доповіді «Використання потенціалу електронної торгівлі в інтересах інтеграції в Південній Азії» міститься аналіз можливостей перетворення електронної торгівлі в рушійну силу економічного зростання і каталізатор нарощування обсягів торгівлі. Розширення масштабів використання електронної торгівлі в регіоні могло б допомогти активізувати конкуренцію і підвищити продуктивність компаній, розширити доступ до ринків і зміцнити торговельні зв'язки між країнами.

ВИСНОВКИ

Концепція людського розвитку містить чотири головних елементи:

1) **Продуктивність.** Люди повинні мати можливість підвищувати продуктивність своєї життєдіяльності, повноцінно беручи участь в процесі формування доходів. Тому економічне зростання є однією зі складових людського потенціалу.

2) **Рівність.** Всі люди спочатку повинні мати рівні можливості в економічному житті, і тому всі бар'єри, що перешкоджають наданню таких можливостей, повинні бути усунені.

3) **Стійкість.** Доступ до можливостей повинен бути забезпечений не тільки для нинішнього, а й для майбутніх поколінь.

4) **Розширення можливостей.** Розвиток повинен здійснюватися в інтересах громадян і зусиллями їх самих. Люди повинні всіляко брати участь в процесах прийняття рішень, що визначають їхнє життя.

Завдання людського розвитку полягає в створенні такого середовища, в якому кожна людина може розвивати свої здібності, і можливості цього розвитку повинні все більше розширюватися. Таким чином, збільшення можливостей підвищує продуктивність людей, так що люди можуть бути ефективними агентами економічного зростання.

Дослідження проявів нерівності в людському розвитку має виходити за рамки рівня доходів і середніх показників сьогодення, що дозволяє сформулювати п'ять ключових тез:

1) Хоча багато людей перевищують мінімальний рівень досягнень щодо людського розвитку, зберігаються деякі поширені диспропорції.

2) Формується нове покоління серйозних проявів нерівності в області людського розвитку, навіть не дивлячись на скорочення тих з них, які не вдалося викоринити в ХХ столітті.

3) Нерівність в людському розвитку може накопичуватися протягом життя, часто згубно глибоким дисбалансом сил.

4) Оцінка проявів нерівності в рівні людського розвитку вимагає революційних змін в підходах до вимірювання.

5) Усунення нерівності людського розвитку в XXI столітті можливо, якщо ми почнемо діяти зараз, до того як дисбаланс економічних сил переросте у вкорінене політичне домінування.

Багато що можна зробити для скорочення нерівності в людському розвитку, проводячи політику за двома напрямками:

По-перше, прискорити конвергенцію базових можливостей при одночасному поверненні назад дивергенції розширених можливостей і усунення гендерних та інших групових (або горизонтальних) проявів нерівності.

По-друге, спільно підвищувати рівність і ефективність на ринках, збільшуючи продуктивність, яка забезпечує зростання, розподіляючи доходи і тим самим скорочуючи нерівність доходів.

На початку 2020 року в різних країнах світу спалахнула пандемія коронавірусу (COVID-19), що стала важким викликом для систем охорони здоров'я і спричинила припинення роботи організацій і установ, закриття шкіл і підприємств, скорочення зайнятості. Майже всі країни зіткнулися з безпрецедентним спадом економіки та проблемами щодо людського розвитку.

Група Світового банку знаходиться в авангарді боротьби з пандемією, яку веде світове співтовариство. Банк прагне допомагати країнам нарощувати людський капітал і розширювати права і можливості жінок, використовувати цифрові технології для підвищення ефективності торгівлі і державного управління, підтримувати рівень державних інвестицій і залучати приватне фінансування в найважливіші галузі, стимулювати створення нових робочих місць, а також усувати причини та наслідки зміни клімату і конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / О. Амоша, С. Аптекар, М. Білопольський, С. Юрій та ін. // ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
2. Антониу Гутерриш. Наш мир может справиться с этим вирусом только одним способом: действуя сообща, ООН, 15.01.21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/ru/coronavirus/our-world-can-only-get-ahead-virus-one-way-together>
3. Агенції сприяння інвестиціям, які прагнуть подолати виклик COVID-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sustainablefdi.org/index.php/resourcecenter/pin/684/>
4. Возняк Г., Жеребило І. Мінливість економіки в умовах пандемії: фінансово-економічні наслідки для країни та територіальних громад // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - №3. - 2020. – С. 51-57.
5. Доклад о человеческом развитии 2019. За рамками уровня доходов и средних показателей сегодняшнего дня: неравенство в человеческом развитии в XXI веке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2019_overview_-_russian.pdf
6. Звіт про торгівлю та розвиток 2020: від глобальної пандемії до процвітання для всіх: уникнення чергового втраченого десятиліття. ЮНКТАД 2020. Видання ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stats.unctad.org/handbook/EconomicTrends/Gdp.html>
7. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 №179. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

8. Організація Об'єднаних Націй. 2019. Світові перспективи народонаселення 2019. Основні моменти. Департамент економічних та соціальних питань, Відділ народонаселення. Видання ООН. No продажу E.19.XIII.4.

9. Організація Об'єднаних Націй. 2019. Світові перспективи народонаселення 2019. Методологія оцінок та прогнозів населення ООН. Департамент економічних та соціальних питань, ST / ESA / SER.A / 425.

10. Організація Об'єднаних Націй. 2019. Світові перспективи урбанізації 2018. Основні моменти. Департамент економічних та соціальних питань, Відділ народонаселення. Видання ООН. No продажу E19.XIII.6.

11. Організація Об'єднаних Націй. 2019. Світові перспективи урбанізації. Ревізія 2018 року. Методологія, Департамент економічних та соціальних питань, Відділ населення. Видання ООН. No продажу E19.XIII.7

12. Человеческое Развитие: Курс лекций // Под общей ред. Р.М.Бабаджанова. – Душанбе: ООО «Фарзин 2012», 2012. - 200 стр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/UNDP_TJK_Human_Development_lectures_2012_rus.pdf

13. Atkinson A. Inequality: What Can Be Done? Cambridge, MA: Harvard University Press. 2015.

14. Barro R. J., and J.-W. Lee. Dataset of Educational Attainment, June 2018 Revision. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.barrolee.com. Accessed 15 June 2019.

15. Belluz J. 2015. Nobel Winner Angus Deaton Talks about the Surprising Study on White Mortality He Just Co-Authored. Vox, 7 November.

16. Blanchet T., L. Chancel and A. Gethin. How Unequal Is Europe? Evidence from Distributional National Accounts, 1980- 2017. WID.world Working Paper 2019/06. World Inequality Database.

17. Chetty R., M. Stepner, S. Abraham, S. Lin, B. Scuderi, N. Turner, A. Bergeron and D. Cutler. The Association between Income and Life Expectancy in the

United States, 2001-2014. *Journal of the American Medical Association* 315, 2016, Pp. 1750–1766.

18. Corak M. Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility. *Journal of Economic Perspectives* 27, 2013, Pp. 79–102.

19. Cumming G.S., and S. von Cramon-Taubadel. Linking Economic Growth Pathways and Environmental Sustainability by Understanding Development as Alternate Social–Ecological Regimes. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115, 2018, Pp. 9533–9538.

20. Cutler D.M., A. Lleras-Muney. Understanding Differences in Health Behaviors by Education. *Journal of Health Economics* 29, 2010. Pp. 1–28.

21. COVID-19 and peace. The Institute for Economics & Peace Briefing Series. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2020/08/COVID19-and-Peaceweb.pdf>

22. Coronavirus: Four out of five people's jobs hit by pandemic, 7 April 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bbc.com/news/business-52199888>.

23. Deaton A. *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013.

24. Deaton A. Without Governments, Would Countries Have More Inequality, or Less? *The Economist*, 13 July, 2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.economist.com/the-world-if/2017/07/13/withoutgovernments-would-countries-have-more-inequality-or-less. Accessed.

25. Georgieva K. *Confronting the Crisis: Priorities for the Global Economy*, IMF, April 9, 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/07/sp040920-SMs2020-Curtain-Raiser>.

26. GDIM. *Global Database on Intergenerational Mobility*. World Bank, Development Research Group, Washington, DC, 2018.

27. How UNCTAD D's e-government platform helps countries stay open for business COVID-19 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://unctad.org/system/files/official-document/diae2020infd1_en.pdf
28. ILO (International Labour Organization). ILOSTAT database. www.ilo.org/ilostat. Accessed 17 June, 2019.
29. IMF (International Monetary Fund). Tackling Inequality. Fiscal Monitor, October. Washington, DC, 2017.
30. IPU (Inter-Parliamentary Union). Women in national parliaments. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ipu.org/wmn-e/classif-arc.htm. Accessed 11 April, 2019.
31. Joyce R., X. Xu. Inequalities in the Twentieth-First Century. Introducing the IFS Deaton Review. Institute for Fiscal Studies, London, 2019.
32. Kreiner C.T., T.H. Nielsen and B.L. Serena. Role of Income Mobility for the Measurement of Inequality in life Expectancy. Proceedings of the National Academy of Sciences 115, 2018. – Pp. 754–759.
33. Lusseau D. and F. Mancini. Income-Based Variation in Sustainable Development Goal Interaction Networks. Nature Sustainability 2, 2019.- Pp. 242–247.
34. Mackenbach J.P. J.R. Valverde, B. Artnik, M. Bopp, H. Brønnum Hansen, P. Deboosere, R. Kalediene, K. Kovács, M. Leinsalu, P. Martikainen, G. Menvielle, E. Regidor, J. Rychtarčíková, M. Rodriguez-Sanz, P. Vineis, C. White, B. Wojtyniak, Y. Hu and W.J. Nusselder. Trends in Health Inequalities in 27 European Countries. Proceedings of the National Academy of Sciences 115 (25), 2018. – Pp. 6440–6445.
35. Martínez J., D. Sánchez-Ancochea. Achieving Universalism in Developing Countries. Background paper for Human Development Report 2016. United Nations Development Programme, Human Development Report Office, New York, 2016.
36. OECD Digital Economy Outlook 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/bb167041-en/1/3/1/index.html?itemId=/>

content/publication/bb167041-en&_csp_=509e10cb8ea8559b6f9cc53015e8814d&itemIGO=oced&itemContentType=book

37. Policy Support and Vaccines Expected to Lift Activity / World Economic Outlook Update, January 26, 2021

38. Reinhart R.J. AI Seen as Greater Job Threat Than Immigration, Offshoring. Gallup, 9 March. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://news.gallup.com/poll/228923/seen-greater-job-threat-immigrationoffshoring.aspx>. Accessed 18 October 2019.

39. Saad L. Americans as Concerned as Ever About Global Warming. Gallup, 25 March. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://news.gallup.com/poll/248027/americans-concerned-ever-global-warming.aspx>. Accessed 18 October 2019.

40. Sen A. Equality of What? In S. McMurrin, ed., Tanner Lectures on Human Values, Vol. I. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 1980.

41. Stiglitz J., A. Sen and J.-P. Fitoussi. The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited: Reflections and Overview. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris. 2009.

42. UNCTAD COVID-19 response [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://unctad.org/programme/covid-19-response>

43. UN (United Nations). Global Sustainable Development Report: The Future is Now: Science for Achieving Sustainable Development. New York: United Nations. 2019.

44. UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs). 2019. World Population Prospects: The 2019 Revision. New York. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://population.un.org/wpp/>. Accessed 19 June 2019.

45. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Institute for Statistics. 2019. Data Centre. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.uis.unesco.org>. Accessed 11 April 2019.

46. UNDP (United Nations Development Programme) and OPHI (Oxford Poverty and Human Development Initiative). 2019. Global Multidimensional Poverty Index 2019: Illuminating Inequalities. New York.

47. United Nations Statistics Division. 2019. National Accounts Main Aggregates Database. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unstats.un.org/unsd/snaama>. Accessed 15 July 2019.

48. UN Maternal Mortality Estimation Group (World Health Organization, United Nations Children's Fund, United Nations Population Fund and World Bank). 2017. Maternal mortality data. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.unicef.org/topic/maternal-health/maternal-mortality/>. Accessed 15 July 2019.

49. World Bank. 2019. World Development Report 2019: Governance and the Law. Washington, DC.

50. World Development Indicators database. Washington, DC. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org>. Accessed 15 July 2019.

51. World Economic Outlook database. Washington, DC. www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx. Accessed 15 July 2019. World Economic Outlook Update // IMF. - January 26, 2021 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/01/26/2021-world-economic-outlook-update>

52. Week Ahead Economic Preview: Week of 13 April 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ihsmarkit.com/research-analysis/week-ahead-economic-preview-week-of-13-april-2020.html>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Abstract

Honcharuk I.S. The role of human development in the system of international economic relations. Qualification work for Bachelor's Degree in specialty 292 "International Economic Relations". National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2021.

The qualification work contains 91 pages, 1 table, list of literature from 52 titles, 1 appendix.

Key words: human development, international economic relations, sustainable development, human development index.

The object of research is human development in the global economy.

The subject of research is the theoretical and practical foundations of human development in the system of international economic relations.

The purpose of the qualification work is to analyze the current state, problems and trends of human development in the world and determine its role in the system of international economic relations.

The objectives of the work are: to reveal the essence of human development in the global economy; to study the role of human development as a basis for sustainable development; to analyze the state and problems of human development in the world; identify trends in human development in the context of sustainable development; identify the features of exacerbation of human development in a pandemic COVID-19; consider projects to assist global institutions to countries to promote their human development.

The concept of human development contains four main elements:

1) Productivity. People should be able to increase their productivity by fully participating in the income generation process. Therefore, economic growth is one of the components of human potential.

2) Equality. All people must first have equal opportunities in economic life, and therefore all barriers to such opportunities must be removed.

3) Stability. Access to opportunities must be provided not only for present but also for future generations.

4) Empowerment. Development must be in the interests of citizens and their own efforts. People need to be involved in every way in the decision-making processes that determine their lives.

The task of human development is to create an environment in which everyone can develop their abilities, and the possibilities of this development must be increasingly expanded. Thus, increasing opportunities increases people's productivity so that people can be effective agents of economic growth.

The study of manifestations of inequality in human development should go beyond the level of income and averages today, which allows us to formulate five key theses:

1) Although many people exceed the minimum level of achievement in human development, some common imbalances persist.

2) A new generation of serious manifestations of inequality in human development is being formed, even despite the reduction of those that could not be eradicated in the twentieth century.

3) Inequality in human development can accumulate over a lifetime, often detrimental to deep imbalances.

4) Assessing the manifestations of inequality in the level of human development requires revolutionary changes in approaches to measurement.

5) Eliminating inequalities in human development in the 21st century is possible if we act now, before the imbalance of economic forces grows into entrenched political dominance.

Much can be done to reduce inequalities in human development by pursuing policies in two directions:

First, to accelerate the convergence of basic opportunities while reversing the divergence of expanded opportunities and eliminating gender and other group (or horizontal) manifestations of inequality.

Second, jointly increase equity and efficiency in the markets by increasing productivity that provides growth, distributing income and thereby reducing income inequality.

At the beginning of 2020, a coronavirus pandemic (COVID-19) broke out in various countries around the world, which became a severe challenge for health care systems and led to the closure of organizations and institutions, the closure of schools and enterprises, and reduced employment. Almost all countries have faced unprecedented economic downturns and human development challenges.

The World Bank Group is at the forefront of the fight against the world-leading pandemic. The Bank seeks to help countries increase human capital and empower women, use digital technologies to improve trade and governance, support public investment and attract private finance in key areas, stimulate job creation, and address the causes and consequences of climate change.